

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra filozofie a patrologie

Václav Fojtík

Ježíšovy zázraky ve vybraných Výkladech
na Janovo evangelium od sv. Augustina

Diplomová práce

Vedoucí práce:

doc. ThDr. Václav Ventura, Th.D.

OLOMOUC 2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jsem přitom jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 23.3.2009

Děkuji panu doc. Václavu Venturovi za odborné vedení práce a poskytnutí cenných rad a podnětů, především při volbě pramenů a uspořádání práce. Rovněž je na místě poděkovat všem těm, kdo mi nějakou, třeba jen maličkou službou pomohli při vzniku této diplomové práce. Z těchto mnohých jmenuji a děkuji výslovně mamince Janě, která mi ochotně pomáhala v přepisování rukopisných překladů. Dále patří dík korektorům latinského a českého textu: panu Mgr. Zdeňku Drštkovi, panu Mgr. Karlu Staňkovi a panu Mgr. Liboru Rösnerovi. Nechci zapomenout ani na neviditelné pomocníky, zvláště pak na dobré anděly a nebeské přímluvce, Pannu Marii, svatého apoštola Jana, svatého Augustina, svatého Efréma a svatého Václava.

Obsah

ÚVOD	4
1 AURELIUS AUGUSTINUS	6
1.1 ŽIVOT.....	6
1.2 DÍLO	9
2 VÝKLADY NA JANOVO EVANGELIUM	12
2.1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA	14
2.1.1 <i>Datování a kompozice díla</i>	14
2.1.2 <i>Název „tractatus“</i>	15
2.2 LETMÝ POHLED NA JANOVO EVANGELIUM.....	16
2.2.1 <i>Dějiny textu a autorství</i>	16
2.2.2 <i>Augustin o Janovi a jeho evangeliu</i>	18
2.3 HERMENEUTIKA, INTERPRETACE BIBLICKÉHO TEXTU	20
2.3.1 <i>Přístup k výkladu textu obecně</i>	20
2.3.2 <i>Jak vykládat text</i>	21
2.3.2.1 <i>Literární výklad</i>	21
2.3.2.2 <i>Alegorický výklad</i>	22
2.3.3 <i>Interpretace Janova evangelia dle Augustina</i>	23
2.3.3.1 <i>Význam a výklad čísla</i>	26
2.4 AUGUSTIN A JEHO KÁZÁNÍ	29
2.4.1 <i>Augustin – kazatel</i>	29
2.4.2 <i>Augustin – rétor</i>	31
2.4.3 <i>Kázání – četba</i>	32
3 VÝKLADY NA JANOVO EVANGELIUM –POHLED NA ZÁZRAKY	33
3.1 ZÁZRAKY OBECNĚ	33
3.1.1 <i>Definice zázraku</i>	33
3.1.2 <i>Zázraky ve Starém zákoně</i>	34
3.1.3 <i>Ježíšovy zázraky</i>	34
3.1.3.1 <i>Synoptická výpověď</i>	36

3.1.3.2	Výpověď u Jana.....	37
3.2	AUGUSTINŮV POHLED NA JEŽÍŠOVY ZÁZRAKY VE VYBRANÝCH TRAKTÁTECH.....	39
3.2.1	<i>Zázraky – exkurz do De Civitate Dei</i>	39
3.2.2	<i>Pohled na Ježíšovy zázraky ve vybraných Výkladech na Janovo evangelium</i>	41
3.2.2.1	Co je to zázrak.....	41
3.2.2.2	Rozdělení zázraků.....	42
3.2.2.3	Zázraky mají svou vlastní řeč.....	42
3.2.2.4	Ustavičností se vytratil úžas.....	43
3.2.2.5	Pravý pohled na zázrak.....	44
3.2.2.6	Pohled dovnitř.....	45
3.2.2.7	Zdůraznění víry.....	46
3.2.2.8	Nepochopení a pohoršení zázraku.....	47
3.2.2.9	Vysvětlení zázraku.....	49
3.2.2.10	Větší skutky budete konat.....	50
3.2.2.11	Zázraky ukazují na nové uspořádání.....	51
3.2.2.12	Vše skrze Slovo.....	52
3.3	AKTUALIZACE TEXTU: DUCHOVNÍ DOVĚTEK.....	54
3.3.1	<i>Slovo umění</i>	55
3.3.2	<i>Slovo o Slově</i>	56
3.3.2.1	Slovo přijímat.....	57
3.3.2.2	Slovo předávat.....	57
3.3.3	<i>Slovo o události</i>	58
3.3.4	<i>Slovo o budoucím</i>	59
3.3.5	<i>Vnitřní slovo</i>	60
3.3.6	<i>Slovo o Marii</i>	61
	ZÁVĚR	63
	PRAMENY	65
	LITERATURA	67
	SEZNAM ZKRATEK	70

ÚVOD

Augustinovy Výklady¹ na Janovo evangelium zmiňuje česká literatura, pokud je nám známo, jen velmi vzácně. Zhodnocení tohoto Augustinova díla co do tématu milosti a ospravedlnění můžeme objevit v publikaci *Milost a vůle u Augustina* od autorky Lenky Karfíkové², dále najdeme něco málo o Augustinově pojetí krásna u Karla Svobody v pojednání *Estetika svatého Augustina a její zdroje*³, u Josefa Nováka v *Patristické čítance*⁴, kde je přeložen první traktát tohoto díla, a také v *Denní modlitbě církve*, kde nacházíme přeložené části některých traktátů.

Rozsah tohoto Augustinova díla, tj. sto dvacet čtyři traktátů, nám neumožňovalo věnovat se dílu v jeho celistvosti, proto před námi ležel nesnadný úkol, vybrat si téma, které by bylo možné zpracovat podrobněji. Po úvaze jsme se rozhodli pro téma zázraků, jimiž se chceme zabývat ve vybraných devíti traktátech.

Cíl, který jsme si kladli při tvorbě této diplomové práce, byl seznámit s významným Augustinovým dílem, které doposud nebylo v celku přeloženo do českého jazyka, a zároveň přiblížit čtenáři Učitele milosti v jeho pohledu na zázračné Boží skutky.

Prvním krokem k dosažení vytyčeného cíle bylo shromáždění pramenů a literatury, které by nám Výklady na Janovo evangelium blíže představily. Zde nám nejlépe posloužil úvod k anglickému překladu tohoto díla od Johna W. Rettinga *Tractates on the Gospel of John* a rovněž podrobná publikace M. F. Berrouarda *Introduction aux homélies de saint Augustin sur l'évangile de saint Jean*.

¹ Používáme v české oblasti vžitý název „výklady“, přestože by bylo možné slovo *tractatus* přeložit i termínem „komentáře“, popř. „homilie“ nebo jednoduše počestit jako „traktáty“ – k této poslední možnosti se v průběhu naší práce občas uchylujeme.

² Srov. KARFÍKOVÁ, L., *Milost a vůle u Augustina*, s. 132-135.

³ Srov. SVOBODA, K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, s. 148-151.

⁴ Srov. NOVÁK, J., *Patristická čítanka*, s. 96-105.

Nejnáročnější částí práce bylo provedení překladu již výše zmíněných devíti traktátů, jež se zabývají tématem Ježíšových zázraků. Při překladech jsme se blíže seznamovali s obsahem a charakterem tohoto základního pramene. Následovala textová analýza Augustinových komentářů k Ježíšovým zázrakům v Janově evangeliu. Poté jsme provedli systematizaci a určitou syntézu těchto Augustinových myšlenek. Vše jsme pod vedením Učitele církve uzavřeli meditací nad významem „slova“, které lidstvo doprovází jako znamenitý výrazový prostředek a které má podle sv. Augustina doplnit naši tělesnou sytost duchovním smyslem.⁵

Samotnou práci rozdělujeme do tří částí: v první nahlédneme v krátkosti na život a dílo Aurelia Augustina; v druhé se nejprve věnujeme charakteristice díla *In Iohannis Evangelium tractatus CXXIV* a poté obecně interpretaci biblického textu, zejména v Augustinově exegetickém a homiletickém díle; v poslední části nastíníme téma zázraků, jak na ně pohlíží Písmo svaté a sám Augustin, když interpretuje Janovo evangelium.

K diplomové práci jako nutná součást přináleží překladová příloha vybraných traktátů, devíti Augustinových výkladů na evangelium podle Jana, jež se zabývají tématem Ježíšových zázraků.

⁵ Srov. *Tr.* 25, 10.

1 AURELIUS AUGUSTINUS

V tomto oddíle si klademe za cíl seznámit čtenáře v krátkosti s životem a dílem Aurelia Augustina, muže, který svým myšlením podstatně ovlivnil budoucí generace západoevropské civilizace. Naším cílem zde není podrobná studie, ale spíše jen zopakování toho, co již bylo mnohokrát řečeno a napsáno.

1.1 ŽIVOT

O životě Aurelia Augustina se nejvíce dozvídáme z těchto pramenů: Prvním zdrojem jsou *Dialogi*, které měl při svém pobytu v Cassiciaku a jež byly sestaveny mezi listopadem roku 386 a březnem následujícího roku. Ty poskytují v prolozích (*De beata vita* 1-5; *Contra academicos* 2, 3-6; *De ordine* 1, 2, 5) první důležité zprávy o jeho životě. Dále jsou to jeho *Confessiones*, započaté v dubnu roku 397 a dokončené kolem roku 400. Ne bezvýznamné je rovněž dílo *Retractationes*, pocházející z posledních let Augustinova života. Jde o Augustinovu revizi vlastních spisů. Tato revize je důležitá pro poznání duchovních a náboženských motivů, jimiž byl tento muž inspirován. *Sermones* 355 a 356, které byly předneseny v prosinci 425 a krátce po slavnosti Zjevení Páně následujícího roku, doplňují to, o čem *Confessiones* mlčí, totiž Augustinův návrat do Afriky a počátek jeho episkopátu. Nesmíme opomenout ani *Vita Sancti Augustini* od Possidia, sepsané v letech 431-439.⁶

Průběh Augustinova života je celkem dobře známý i širší křesťanské veřejnosti. Biografie tohoto velikána teologie byla podrobně zpracována především v díle Petera Browna⁷, Henriho Marroua⁸, cenné informace

⁶ Srov. QUAESTEN, J., *Patrology*, s. 343-345.

⁷ Srov. BROWN, P., *Augustine of Hippo: A Biography*.

⁸ Srov. MARROU, H., *Saint Augustine et l'Augustinisme*; v českém překladu vyšlo pod názvem *Svatý Augustin*.

obsahuje též encyklopedické dílo Allana Fitzgeralda⁹, v české literatuře pak např. dílo Milana Machovce¹⁰. Nám už proto zbývá jen několik věcí zopakovat.

Augustin se narodil 13. listopadu roku 354 v severoafrické Thagaste, v malém městě numidské provincie, dnes zvaném Souk Ahras v Alžíru, jako syn člena městské rady a malého statkáře. Od své matky Moniky, která na něj měla bezesporu veliký vliv, byl poučen o křesťanství, ovšem křest přijal až v dospělosti. Studoval v Thagaste, Madauře a v Kartágu. Po vystudování začal vyučovat gramatiku a rétoriku.¹¹ Z jeho spisů dobře víme o tom, že po dobu asi devíti let upadl k náboženské skupině manichejců. Později proti ní vystupoval jazykem i perem. O svém obrácení krásně vypráví v díle *Confessiones*, kde nám dává nahlédnout do vlastního nitra i do osobního života. Co bychom neměli opomenout zmínit, je skutečnost, že vrcholu svého obrácení došel na základě četby Písma, ač ne pouze díky ní. Tajemný hlas mu napověděl: *Tolle, lege. (Vezmi a čti.)*¹² Augustin tedy vzal knihu Písma, četl, uslyšel Boží hlas, porozuměl a podle tohoto hlasu poté jednal. Později bude schopen, především ve své službě kazatele toto Slovo zpřístupnit a s pomocí Boží předat druhým.

Augustin vstoupil do katechumenátu pod vedením milánského biskupa Ambrože a roku 387 spolu s přítelem Alypiem a synem Adeodatem přijal křest. Když roku 391 zavítal do města Hippo, aby našel místo k založení kláštera, přijal kněžské svěcení, ač nerad. Poté dostal od biskupa povolení založit klášter. Roku 395 či 396 přijal biskupské svěcení a ujal se úřadu – nejprve jako hipponský pomocný biskup, od roku 397 pak převzal biskupský stolec. V úřadě biskupa se prokazoval ohromnou horlivostí: ve službě slova, při péči o chudé a sirotky, v organizaci mužských i ženských klášterů,

⁹ Srov. FITZGERALD, A. a CAVADINI, J., *Augustine Through the Ages, An Encyclopedia*.

¹⁰ Srov. MACHOVEC, M., *Svatý Augustin*.

¹¹ Srov. QUAESTEN – *Patrology*, s. 345 – 346.

¹² AUGUSTINUS, A., *Confessiones* 8, 12; CCL 27.

dlouhými a početnými cestami, v obraně víry a v literární činnosti. V Hippo rovněž umírá, píše se 28. srpen roku 430. Vandalové právě napadají město. Jeho poslední prací byla *Epistula 228*, diktovaná patrně na smrtelném loži, jejímž tématem byla odpovědnost jeho kněží tváří v tvář barbarské invazi.¹³

Augustinův život může být jistě inspirativní i pro dnešního člověka, třebaže v Krista nevěřícího. Na tomto světcí žijícím před více než patnácti sty lety vidíme, jak se projevila Boží milost. Kdo jednal zle, začal jednat správně, kdo byl ve tmě, vystoupil na světlo. Kdo se totiž setká se Světlem, které přišlo na svět a osvětluje každého člověka,¹⁴ nevydrží dlouho v jeskyni, chce se dostat k jasům denního světla. Augustin zasažen tímto světlem shůry, Boží milostí, pospíchá k Bohu, jenž jej stvořil a nezapomenul na něj, i když on na Boha zapomněl.¹⁵ Téma milosti pak ve svých spisech bude skloňovat ve všech pádech, zejména při sporech s pelagiány. Spolu s apoštolem Pavlem tedy můžeme jaksí zástupně za Augustina pronést: „Ale Boží milostí jsem to, co jsem, a jeho milost, kterou mi udělil, nezůstala ležet ladem. Ano, pracoval jsem do únavy daleko více než všichni ostatní. Vlastně ne já, nýbrž Boží milost se mnou.“¹⁶

¹³ Srov. QUAESTEN, J., *Patrology*, s. 348 – 350.

¹⁴ Srov. Jan 1,9.

¹⁵ Srov. AUGUSTINUS, A., *Vyznání* 13, 1, s. 466.

¹⁶ 1 Kor 15,10.

1.2 DÍLO

Procházíme-li celé Augustinovo literární dílo, podivujeme se jak rozsahu jeho tvorby, tak i tematickému zaměření a hloubce myšlenek. Augustin nesleduje pouze jednu oblast, ale věnuje se spisům filozofickým, teologickým, apologetickým, estetickým i morálním, stejně tak sepisuje mnohastránkové komentáře k Písmu svatému a vede rozsáhlou korespondenci. Široké zaměření ukazuje na jeho genialitu, na hluboký a všestranný rozhled antického člověka.

Sám Augustin se zasloužil o to, že o jeho spisech máme lepší informace než o dílech kteréhokoli jiného Církevního otce. Tři roky před smrtí, tedy v roce 427, sepisuje své *Retractationes* – kritickou revizi vlastního spisovatelského díla od svého obrácení. Postupuje v ní chronologicky.¹⁷ Uvádí zde, že napsal celkem 93 děl ve 232 knihách. Celé své dílo rozdělil na knihy (*libri*), dopisy (*epistolae*) a pojednání (*tractatus*).¹⁸

Díla, kterých je autorem, i ta, které jsou mu připisována, obsahuje v 16 svazcích Migneho edice *Patrologia latina* (32-47).

Jeho knihy (*libri*) bychom mohli rozdělit podle předmětu, jímž se v nich zabývá, na autobiografické (Vyznání, *Confessiones* a Zpětná ohlédnutí, *Retractationes*), filozofické (z mnohých jmenujme např. dvě knihy Samomluv, *Soliloquia*), apologetické (především O Boží obci, *De civitate Dei*), dogmatické (např. O Trojici, *De Trinitate*), morální a pastorální (O dobru manželského života, *De Bono Coniugali*, O křesťanském boji, *De agone christiano*), spisy mnišské (Řehole pro Boží služebníky, *Regula ad servos Dei*), exegetické (např. O křesťanské nauce, *De doctrina christiana*, Výklad knihy Genesis slovo od slova, *De genesi ad litteram*, O shodě evangelistů, *De consensu evangelistarum*), polemické (např. Proti manichejci Faustovi,

¹⁷ Srov. KRAFT, H., *Slovník starokřesťanské literatury*, s. 40.

¹⁸ Srov. *Retractationes* 1 a epilóg tohoto díla; CCL 57.

Contra Faustum Manichaeum, O křtu, *De baptismo*, O přirozenosti a milosti, *De natura et gratia*, aj.).

K jeho dílu dále přináležejí pojednání (tractatus): (Kázání, *Sermones* – dochovalo se jich kolem pětiset, Výklady na Janovo evangelium, *In Iohannis Evangelium tractatus*, Vysvětlivky k Žalmům, *Ennarationes in Psalmos*) a dopisy, *epistolae* v počtu okolo dvouset dvaceti. Zachovala se i jeho poezie. Několik jeho děl je pochybných a některé jsou jasné padělky, Augustinovi pouze připisované.¹⁹

Ještě věnujme krátkou pozornost jeho dílům, která se zabývají Písmem svatým, tj. především tedy dílům exegetickým a homiletickým.

Augustin teoreticky pojednal o výkladu Písma ve čtyřech knihách díla *De doctrina christiana*. Nejobtížnějšími místy Písma se zabývá ve dvou dílech o sedmi knihách – Otázky k Heptateuchu, *Questiones in Heptateuchum* a Slovní obraty a rčení, *Locutiones*. Protiřčení evangelistů se snaží vyřešit spisem *De consensu evangelistarum*. K celému Písmu se vztahuje sbírka sto padesáti Kázání o Písmech, *Sermones de scripturis*. Jako samostatný oddíl jeho exegetických děl bychom mohli označit výklad jednotlivých knih nebo kapitol Písma. Knihou Genesis se zabývá ve svých *Vyznáních* a ve dvanácti knihách díla *De Genesi ad litteram*, Žalmy v rozsáhlém *Ennarationes in Psalmos*, horským kázáním ve dvou knihách O kázání Páně na hoře, *De sermone Domini in monte*, Janovým evangeliem v *In Iohannis evangelium tractatus*. Mimoto komentuje rovněž 1. Janův list. Dále se zabýval např. Pavlovými listy *Římanům* a *Galatánům*.

Můžeme pozorovat, že hipponský biskup prožil velice plodný život. Zanechal nám odkaz, který provází nadále všechny generace. O jeho vlivu na utváření myšlení se můžeme dočíst např. v díle *Saint Augustine et*

¹⁹ Srov. QUAESTEN, J., *Patrology*, s. 356 – 403.

l'Augustinisme od Henriho Marroua, jež bylo přeloženo také do českého jazyka.

S Augustinovou smrtí tedy jeho dílo rozhodně nezaniklo, naopak stalo se předmětem zájmu mnoha badatelů a zároveň příčinou nesčetných sporů a omylů. Domníváme se, že dnešnímu čtenáři může tento autor svými spisy mnohé předat, ať už by se jednalo o jeho dílo filozofické, morální či exegetické. Rozsah jeho spisů co do obsahové stránky je tak široký, že zajisté nenajdeme člověka, který by v Augustinově myšlení nenašel nějakou vzácnou perlu.

2 VÝKLADY NA JANOVO EVANGELIUM

V předchozím oddíle jsme sledovali život a dílo svatého Augustina, také jsme se blíže seznámili s jeho dílem homiletickým a exegetickým. Nyní přistupujeme k části, která sleduje jedno z Augustinových děl, dle našeho soudu velice významné, zejména po stránce exegetické, homiletické a v neposlední řadě i teologické.

In Iohannis Evangelium tractatus CXXIV nám nabízí dostatek látky, o níž by bylo třeba pojednat, v této práci se však omezujeme pouze na základní informace o díle, které nám mají poskytnout k tomuto dílu úvod. Pohovoříme o tom, co je nezbytné, uvedeme literaturu, a zbytek bude již na čtenáři, aby dále pokračoval už sám. Naším cílem je podat srozumitelný přehled.

Na úvod dejme slovo panu M. F. Berrouardovi, jenž se tímto Augustinovým dílem zabývá už řadu let:

„*Výklady na Janovo evangelium* jsou kázání, která dnes můžeme opakovaně číst díky práci anonymních tachygrafů, kteří zapisovali slova, jež byla kázána.²⁰ Ten text, který dnes máme před očima, je oním, který pronášel Augustin – ne však, aby se četl, ale aby byl poslouchán, aby mu bylo rozuměno, aby oživil víru.“²¹

Při citování nezapomeňme ani na pana Johna Rettinga, který přeložil toto dílo do angličtiny a který v úvodu píše:

„Janovo evangelium je hlubokým teologickým učením o Kristově božství; Augustinovy *In Iohannis Evangelium Tractatus CXIV* jsou poté prodlouženým pastýřským prozkoumáním oné hloubky. V nich se Augustin, světově proslulý biskup z Hippo Regius, pokorný pastýř duší, snaží nahlédnout do hlubin Janovy

²⁰ S jistotou to můžeme dle Berrouarda říci o prvních šestnácti traktátech, k nimž bez větších obtíží můžeme připočíst traktáty jdoucí v řadě za sebou až k číslu 54; ve svém úvodu k *Výkladům na Janovo evangelium* se poté zabývá otázkou, zda traktáty 55-124 byly skutečně předneseny. Srov. BERROUARD, M. F., *Introduction aux homélie de saint Augustin sur l'évangile de saint Jean*, s. 9, pozn. 1.

²¹ BERROUARD, M. F., *Introduction aux homélie de saint Augustin sur l'évangile de saint Jean*, s. 149.

teologie a vystoupit k výšinám Janova osvětlení, aby coby pastýř mohl odhalit svým ovcím – nakolik Bůh dopřeje – význam Janova evangelia.“²²

Sami bychom čtenáře rádi upozornili především na tyto výklady jako na komentář k evangeliu, jež sepsal apoštol Jan, abychom věřili, že Ježíš je Mesiáš, Syn Boží, a tak s vírou abychom měli život v jeho jménu.²³ Tyto výklady pak představují řečnický působivý, teologicky vytříbený a jasně srozumitelný text, který čtenáře pobízí k úvaze nad velikým tajemstvím Boha, jenž se ponížil, stal se člověkem a přebýval mezi lidmi, konaje mnohá znamení a divy; a který byl ukřižován, ale třetího dne vstal z mrtvých.

²² Srov. AUGUSTINE, A., *Tractates on the Gospel of John*, vol. 1, viz úvod k dílu, s. 3.

²³ Srov. Jan 20,31.

2.1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA

V této kapitole si představíme Výklady na Janovo evangelium s ohledem na jejich vznik a kompozici. Probereme také důvody pro jejich pojmenování.

2.1.1 Datování a kompozice díla

Výklady na Janovo evangelium obsahují 124 kázání, která byla jistě pronesena nebo diktována v době mezi léty 408 až 420.²⁴ Existují obtíže s přesnou datací díla; těmito obtížemi se ovšem v naší diplomové práci dopodrobna zabývat nebudeme. S jistotou můžeme konstatovat, že se nejedná zcela o jednotné dílo, které by bylo složeno či proneseno před náboženskou obcí den po dni a vytvořeno kompozičně naprosto pravidelně.

Nám postačí, když celé dílo, tedy 124 traktátů, rozdělíme tím nejjednodušším způsobem do dvou skupin: skupinu prvních 54 traktátů a skupinu zbylých 70 traktátů, které se liší jak v délce, tak v charakteru.²⁵ První skupina nečiní badatelům větší problémy, co se týče kompozice, zato ohledně druhé skupiny se vedou diskuze, zda byly jednotlivé traktáty pronášeny před náboženskou obcí, nebo zda byly diktovány.²⁶ Uspořádání první skupiny je narušeno řadou deseti kázání na epištolu sv. Jana, *In epistolam Ioannis*. Podle Augustina byla tato kázání vložena mezi 12. a 13. traktát z důvodu právě probíhající doby velikonoční.²⁷ Je poměrně jasné, že tato první skupina 64 kázání byla skutečně pronesena Augustinem před náboženskou obcí

²⁴ Srov. FITZGERALD, A. a CAVADINI, J., *Augustine Through the Ages, An Encyclopedia*, s. 474.

²⁵ Srov. AUGUSTINE, A., *Tractates on the Gospel of John*, vol. 1, viz úvod k dílu, s. 24. Délku jednotlivých traktátů lze porovnat v tabulce, kterou uspořádal ve své publikaci M. F. Berrouard na základě počtu stran jednotlivých traktátů ve vydání CCL. Srov. BERROUARD, M. F., *Introduction aux homélies de saint Augustin sur l'évangile de saint Jean*, s. 192.

²⁶ Srov. FITZGERALD, A. a CAVADINI, J., *Augustine Through the Ages, An Encyclopedia*, s. 474.

²⁷ Srov. *Výklad k 1. listu sv. 1* (Šestá patristická čítanka, s. 7).

v Hippo Regius.²⁸ V těchto bodech badatelé souhlasí, avšak datování této skupiny a datování té druhé skupiny včetně jejího charakteru, jsou pochybné.²⁹

Výklady na Janovo evangelium lze jistě číst s velikým užitekem i bez ohledu na jejich časové vymezení. Avšak pro náročnějšího čtenáře a přísného vědce, který má v úmyslu sledovat taktéž vývoj Augustinovy teologie v průběhu času, doporučujeme seznámit se blíže s problematikou datování.³⁰

2.1.2 Název „tractatus“

Název „traktát“ (latinsky *tractatus*) vyjadřoval v latinských křesťanských spisech technické označení pro specifický typ promluvy, která v sobě spojuje exegezi Písma, kázání, duchovní komentář a teologickou reflexi a která byla určena k tomu, aby byla pronesena biskupem před náboženskou obcí. V nejpřísnějším smyslu je to druh promluvy správně nazývané jako homilie.³¹

Je téměř jisté, že tento termín *tractatus* pochází od samotného Aurelia Augustina. *Tractatus* pro něj označuje zároveň kázání.³² Název *tractatus* se objevuje ve významu jako ústní sdělení a stojí v kontrastu vůči *liber*.³³ V naší práci překládáme latinské *tractatus* jako „výklad“. Navazujeme tak na pojmenování, které již před námi zvolil např. Josef Novák při svém překladu v *Patristické čítance* a které je užíváno i v *Denní modlitbě církve*.

²⁸ Výjimku pouze dle Berrouarda tvoří traktáty 20-22. Srov. BERROUARD, M. F., *Introduction aux homélies de saint Augustin sur l'évangile de saint Jean*, s. 100-102.

²⁹ Srov. AUGUSTINE, A., *Tractates on the Gospel of John*, vol. 1, viz úvod k dílu, s. 24.

³⁰ Viz např. v úvodu k dílu AUGUSTINE, A., *Tractates on the Gospel of John*, vol. 1, s. 24 – 31; nebo BERROUARD, M. F., *Introduction aux homélies de saint Augustin sur l'évangile de saint Jean*.

³¹ Srov. AUGUSTINE, A., *Tractates on the Gospel of John*, vol. 1, viz úvod, s. 31.

³² Srov. BERROUARD, M. F., *Introduction aux homélies de saint Augustin sur l'évangile de saint Jean*, s. 19-20.

³³ Srov. *De doctrina christiana* 4, 18, 37; *Retractationes* 1, 1. Srov. Také FITZGERALD, A. a CAVADINI, J., *Augustine Through the Ages, An Encyclopedia*, s. 474.

2.2 LETMÝ POHLED NA JANOVO EVANGELIUM

V naší práci nemůžeme samozřejmě opomenout výchozí či první text, který byl Augustinem komentován, tj. Janovo evangelium. Proto se v následující kapitole věnujeme právě čtvrtému evangeliu, které tento Učitel církve interpretuje.

2.2.1 Dějiny textu a autorství

Čtvrté evangelium, běžně nazývané jako Evangelium podle Jana, nebylo po značnou část 2. století známé. Je pozoruhodné, že nejstarší dochované komentáře na Jana pocházejí z pera gnostických křesťanů, kteří byli později označeni za heretiky. K uvedení tohoto evangelia ve známost významně přispěl zejména lyonský biskup Ireneus, když začal okolo roku 180 psát proti gnostikům, aby osvětlil pravověrnost tohoto evangelia. Ireneus ztotožňuje Jana s milovaným učedníkem, který spočinul na Ježíšově hrudi při poslední večeři.³⁴ „Potom Jan, učedník Páně, který také spočinul na jeho prsou, také sám uveřejnil evangelium, když dlel v Efesu v Asii.“³⁵ V dalších stoletích provedli na Východě důkladný komentář na Jana Origenes a Jan Zlatoústý, na Západě pak právě Augustin.³⁶ Za autora čtvrtého evangelia byl od třetího křesťanského století až do začátku 19. století prakticky jednomyslně považován apoštol Jan, jeden ze Dvanácti, syn Zebedeův, bratr Jakuba Staršího.³⁷ Tak i Augustin spolu s celou soudobou církví uznával za autora čtvrtého evangelia apoštola Jana a bez větších potíží mu též připisoval původ tří Listů i knihy Zjevení, nesoucí jeho jméno.³⁸ Rovněž, podle kánonu Písma, který vložil roku 397 do díla *De doctrina christiana*, zmiňuje mezi knihami Nového zákona Evangelium

³⁴ Srov. BROWN, R. E., *An Introduction to the Gospel of John*, s. 26.

³⁵ IRENEUS, *Adversus haereses* 3,1,1; PG 7, 174.

³⁶ Srov. BROWN, R. E., *An Introduction to the Gospel of John*, s. 26.

³⁷ Srov. TICHÝ, L., *Úvod do Nového zákona*, s. 109.

³⁸ Srov. BERROUARD, M. F., *Introduction aux homélies de saint Augustin sur l'évangile de saint Jean*, s. 39.

podle Jana, tři Janovy listy a knihu Janova Zjevení.³⁹ Podle Augustina je tedy Jan autorem čtvrtého evangelia, jak už dříve napsal Origenes, učedníkem, který spočinul při poslední večeři na Pánově hrudi a zeptal se na jméno zrádce;⁴⁰ na Kalvárii přijal pod ochranu Marii;⁴¹ společně s Petrem běžel o velikonočním ránu ke hrobu, aby ověřil slova Marie Magdalény;⁴² byl přítomen zázračnému rybolovu po Ježíšově zmrtvýchvstání, kdy se Pán o jeho budoucnosti před Petrem vyslovil tajemnými slovy, na jejichž základě se myslelo, že onen učedník nezemře.⁴³

Ostré rozdíly mezi synoptiky a Janem již od 2. století zapříčiňovaly, že něco z Jana bylo odmítáno. Středověké teology a mystiky přitahovala nevšední inspirace tohoto evangelisty, jenž je znám jako „Božský Jan“ (*ho theologos*) a jeho dílo pak podle Klementa Alexandrijského⁴⁴ jako „duchovní evangelium“.⁴⁵

Koncem 18. a během 19. století byla položena otázka ohledně odlišností v evangeliích, čímž se k evangeliu podle Jana začalo přistupovat mnohem skeptičtěji. 20. století se zřeklo myšlenky, že by celé čtvrté evangelium napsal Jan, syn Zebedeův, a rozpoznalo se, že toto evangelium, jak nyní existuje, je dosti vzdálené teologickému ovzduší doby Ježíšova učedníka.⁴⁶ Od té doby vznikají různé teorie sepsání a doba vzniku je kladena až do 2. století.

Do naší kompetence nepřísluší vyjadřovat se k autorství čtvrtého evangelia, ale uznali jsme za vhodné psát v duchu předpokladů Augustinových, podle kterého byl apoštol Jan autorem evangelia, tří Listů a knihy Zjevení. Pokud na některém z míst naší práce zmíníme Jana apoštola jako autora

³⁹ Srov. AUGUSTINUS, A., *Křesťanská vzdělanost* 2, 8, 13, s. 86.

⁴⁰ Srov. Jan 13,23-26; srov. *Tr.* 61, 4.

⁴¹ Srov. Jan 19,26-27; srov. *Tr.* 8, 9; 119, 2-3.

⁴² Srov. Jan 20,2-10; srov. *Tr.* 120, 6-9; 121,1.

⁴³ Srov. Jan 21,7 a 20-23; srov. *Tr.* 124, 2-3.

⁴⁴ Srov. EUSEBIUS PAMPHILI, *Církevní dějiny* 6, 14, 7, s. 112.

⁴⁵ Srov. BROWN, R. E., *Introduction to the Gospel of John*, s. 27.

⁴⁶ Srov. BROWN, R. E., *Introduction to the Gospel of John*, s. 27-28.

čtvrtého evangelia, Listů či knihy Zjevení, stojí za naším tvrzením alespoň zběžné porozumění problému autorství, od něhož však v naší práci od tohoto okamžiku odhlížíme.

2.2.2 Augustin o Janovi a jeho evangeliu

V Augustinových traktátech se toho dozvídáme mnoho o apoštolu Janovi, který, jak Augustin připomíná, *discumbebat super pectus Domini, et de pectore Domini bibebat quod propinaret nobis*.⁴⁷ Při výkladu perikopy o uzdravení syna královského úředníka se Augustin odvolává na Jana, který, jak říká: *Lépe totiž než já viděl pravdu ten, kdo ji pil z hrudi Páně. Je to totiž sám evangelista Jan, kdo mezi všemi učedníky spočíval na hrudi Páně a kterého Pán, ačkoli byl vázán láskou ke všem, přesto nad ostatní miloval. Tedy on by se měl mýlit, a já správně usuzovat? A tak, jestli tomu správně rozumím, rád uslyším, co on řekl, abych si zasloužil vnímat to, co on vnímal*.⁴⁸ Evangelista mluví, Augustin pouze interpretuje, anebo ještě lépe řečeno: Duch svatý mluví a Jan i Augustin interpretují.

Evangelista Jan byl pro Augustina orlem vznášejícím se výšinami oblohy až ke slunci,⁴⁹ vysokou horou přinášející lidem pokoj,⁵⁰ byl lampou, podobně jako ostatní apoštolové,⁵¹ která poskytuje druhým světlo, aby mohli vidět. Světlem však je Kristus.⁵² Při výkladu perikopy o proměnění vody ve víno se při promluvě obrací na apoštola Jana těmito slovy: *Ó, evangelisto, nejvěrnější*

⁴⁷ (Jan) spočíval na Pánově hrudi; a co z jeho prsou pil, to dal pít i nám. *Tr.* 1, 7; srov. také např. 16, 1 a 20, 1; *In epistolam Ioannis* 1, 8; 5, 1; srov. Jan 13,23.25 a 21,20.

⁴⁸ *Tr.* 16, 2.

⁴⁹ Srov. *Tr.* 15, 1; 36, 1 a 5; 40.1; viz také *Praefatio incerti auctoris* (tj. úvod k Výkladům na Janovo evangelium od neznámého autora, srov. pozn. 56).

⁵⁰ Srov. *Tr.* 1, 2-6.

⁵¹ Srov. *Tr.* 49, 8, kde Augustin připodobňuje Krista dni a apoštolu hodinám, které následují den, nikoli naopak.

⁵² Srov. *Tr.* 2, 3; 23, 3 a 54, 4.

*a nejpravdivější, ty mi sděluješ, že [...].*⁵³ Stejně i v mnoha dalších traktátech Augustin nezapomene vzpomenout na autora díla, které komentuje.⁵⁴

Při výkladu perikopy o zázračném rybolovu po vzkříšení Páně Augustin nazývá toto evangelium jako „veliké Janovo evangelium“.⁵⁵

Připojme ještě spolu s oním neznámým autorem, jenž pořídil předmluvu k našemu dílu, srovnání Jana s ostatními evangelisty:

„Ostatní pak evangelisté, kteří o Kristově časném narození a jeho časných skutcích, které jako člověk učinil, dostatečně promlouvali, málo vypravovali o božství, jako zvířata kráčející po souši, která po zemi kráčí s Pánem; tento pak nevyprávěl dopodrobna o jeho skutcích časných, ale vznešeně přemítal o božství, s Pánem létal k nebi.“⁵⁶

Augustin tedy evangelistu Jana, jak jsme představili výše, s celou soudobou církví považoval za autora Evangelia, knihy Zjevení i tří Listů. Zároveň *miláčka Páně* ve svých spisech často připomíná, zejména pak, což je pochopitelné, v těchto Výkladech.

⁵³ *Tr.* 8, 6.

⁵⁴ Srov. např. *Tr.* 8, 6; 16, 2; 17, 8 apod.

⁵⁵ Srov. *Tr.* 122, 6.

⁵⁶ K Augustinovu dílu *In Iohannis evangelium tractatus CXXIV* je v kritické edici *CCL* připojena také předmluva, zde nadepsaná jako *Praefatio incerti auctoris*, která však nebyla součástí všech kodexů. Srov. SANCTI AURELII AUGUSTINI, *In Iohannis evangelium tractatus CXXIV (CCL 36)*, s. 13-14.

2.3 HERMENEUTIKA, INTERPRETACE BIBLICKÉHO

TEXTU

Poté, co jsme hovořili o autorovi Výkladů na Janovo evangelium a o díle samotném, upínáme nyní svou pozornost na obtíže, jež vznikají při každém zpřítomňování textu, tj. při jeho interpretaci. V následující kapitole pojednáme o způsobu interpretace textu. Nejprve budeme sledovat obecné přístupy k textu, zvláště biblickému, a později se zaměříme na Augustinův způsob výkladu Písma svatého.

2.3.1 Přístup k výkladu textu obecně

Jak vykládat text? Jak jej učinit srozumitelným? Co zamýšlel autor sdělit? To jsou otázky, které si klade hermeneutika.

Hermeneutika je podle Jeana Grondina v první řadě *teorie interpretace*; interpretace pak znamená činit srozumitelným. Interpretovat tedy znamená činit srozumitelným nebo překládat cizí smysl do smyslu srozumitelného.⁵⁷

Duch svatý jako *auctor principalis* Písma svatého svou činnost jistě neomezuje pouze na Boží slovo, kde by se uzamknul, ale, je nutné říci, že stejně působí i v těch, kdo přijali tohoto Ducha, a v těch, kdo jsou s to interpretovat, co Bůh říká. „Spolu s růstem života v Duchu totiž roste ve čtenáři také chápání skutečností, o nichž biblický text mluví.“⁵⁸

Písmo svaté má svá temná místa a jejich interpretace může působit potíže. Jak se s těmito obtížemi vypořádat? Na tuto otázku chceme nyní hledat odpověď. Vždyť svět počátku 21. století je opravdu vzdálen od doby sepsání čtvrtého evangelia a stejně tak od počátku pátého století, kdy toto evangelium interpretoval Augustin. Při interpretaci se vracíme v čase a přitom zůstáváme

⁵⁷ Srov. GRONDIN, J., *Úvod do hermeneutiky*, s. 34.

⁵⁸ PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE, *Výklad Bible v církvi*, s. 66.

oběma nohama v současnosti. „Jde o to překlenout vzdálenost mezi dobou autorů a prvních adresátů biblických textů a naší současnou dobou tak, aby se správně aktualizovalo poselství textů pro posilu života víry křesťanů.“⁵⁹

2.3.2 Jak vykládat text

Henri de Lubac ve své monografii o středověké exegezi tvrdí: „V zásadě všude v antické tradici lze rozeznávat pouze dva smysly Písma: první, který spočívá na dějinách neboli liteře, a druhý, který je vesměs nazývaný duchovní, alegorický nebo mystický smysl.“⁶⁰ Jeroným napíše: „Litera označuje jednu věc, mystická řeč druhou.“⁶¹ „Duch neexistuje bez litery a litera zase postrádá ducha. Každý z obou smyslů je obsažen v tom druhém – jako do sebe zapadající ozubená kolečka [...]. Oba smysly jsou spojeny skrze skutečnost jediné inspirace.“⁶²

Augustin ve svém výkladu perikopy o zázračném nasycení pěti tisíců říká: *Zkrátka a dobře nic není beze smyslu, vše má význam, ale žádá si to někoho, kdo rozumí.*⁶³ Interpretace Písma svatého zasluhuje, abychom biblický text nečetli pouze slovo od slova, ale rovněž hledali význam, který zůstává často skrytý jakoby mezi řádky. Správné porozumění textu od nás vyžaduje, abychom do četby i interpretace pozvali samotného původce textu, prvotního Autora.

2.3.2.1 Literní výklad

Literní výklad sleduje smysl, jenž vyplývá ze záměru pisatele. „Literní smysl Písma je smysl, který byl přímo vyjádřen inspirovanými lidskými autory. Protože je tento smysl plodem inspirace, je také záměrem Boha, který

⁵⁹ PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE, *Výklad Bible v církvi*, s. 65.

⁶⁰ LUBAC, H. de, *Medieval exegesi: the four senses of Scripture*, vol. 2, s. 25.

⁶¹ HIERONYMUS, S. E., *Epistula* 18, 12; *PL* 22, 365. „Aliud littera, aliud mysticus sermo significat.“

⁶² LUBAC, H. de, *Medieval exegesi: the four senses of Scripture*, vol. 2, s. 26.

⁶³ *Tr.* 24, 6.

je hlavním autorem.⁶⁴ Nesmíme jej zaměňovat s doslovným, literalistickým smyslem, jenž by odhlížel od dobových literárních konvencí.

Známý mnemotechnický verš⁶⁵ Augustina z Dácie říká: *Littera gesta docet*, tj., litera nás učí, co se stalo. Toto je první biblický smysl: „první význam“ je v textu; první vysvětlení v komentátorovi; „první porozumění“ ve čtenáři.⁶⁶

2.3.2.2 Alegorický výklad

Alegorickým výkladem se budeme zabývat více zeširoka, neboť Augustin, jak dobře víme, byl mistrem takového typu výkladu.

Počátky alegorického výkladu bývají obvykle spatřovány ve stoické filosofii, kdy nastaly obtíže s interpretací mýtické řeči, kterou nebylo možné dál pojímat v doslovném smyslu.⁶⁷

„Sloveso ἀλληγορεῖν znamená doslovně vypovídat něco jiného (ἄλλοσ), a sice vypovídat veřejně (lze zaslechnout slovo ἀγορά). Za smyslem určeným pro agoru existuje něco jiného, hlubšího, jež na agoru, výklad na veřejnosti, působí zprvu cize. Praxe alegorizujícího výkladu mýtů spočívala tedy ve vyhledávání něčeho hlubšího za šokujícím smyslem doslovným.“⁶⁸

Výraz ἀλληγορία pochází z rétoriky a byl užíván jedním gramatikem, Pseudo-Herakleitem (1. stol. po Kr.). Ten definoval alegorii jako rétorický tropos, jenž umožňuje něco říkat a současně naznačovat něco jiného. Než se alegorie stala technikou výkladu, byla jednoduše formou řeči, a to rétorickou – vždyť řečnictví mělo přece co činit se zprostředkováním smyslu. Tak v bádání zdomácněl rozdíl mezi *alegorií* jako původní řečnickou figurou, jež odkazuje

⁶⁴ PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE, *Výklad Bible v církvi*, s. 67.

⁶⁵ Celý tento verš zní: „Littera gesta docet, quid credas allegoria, moralis quid agas, quo tendas anagogia.“ (Literní smysl učí, co se událo; alegorický, co máš věřit, morální, co máš činit, a anagogický, k čemu spěješ.) Srov. GRONDIN, J., *Úvod do hermeneutiky*, s. 50.

⁶⁶ Srov. LUBAC, H. de, *Medieval exegesi: the four senses of Scripture*, vol. 2, s. 41.

⁶⁷ Srov. GRONDIN, J., *Úvod do hermeneutiky*, s. 40.

⁶⁸ GRONDIN, J., *Úvod do hermeneutiky*, s. 41.

k vyššímu než doslovnému, a *alegorezí*, která označuje explicitní proces výkladu, zpětné převádění litery na intenci smyslu, jenž se chce sdělit.⁶⁹

Prvním, kdo hovořil o alegorii v Písmu, nebyl nikdo menší než apoštol Pavel v listě Galat'anům.⁷⁰ Tam vypracovává „typologickou“ interpretaci příběhu o dvou Abrahámových synech. To v sobě, říká Pavel, „tají ještě něco jiného“ (ἀλληγορούμενα). Starý zákon se stává alegorií Nového zákona. Nový zákon zjevoval Ducha, z něhož je třeba rozumět liteře zákona Starého.⁷¹

Augustin velmi často poukazuje na něco skrytého, na alegorii, která vysvítá z litery. Při výkladu perikopy o proměnění vody ve víno říká: *V samotném skutku se kromě zázraku ukrývá ještě něco tajemného a tajného.*⁷² Ano, za nebo vedle literního smyslu stojí vždy ještě smysl duchovní, za nebo vedle historické události stojí vždy ještě duchovní smysl toho, co se stalo.

2.3.3 Interpretace Janova evangelia dle Augustina

Nyní se dostáváme k pohledu na interpretaci biblického textu, jak ji používal sám Augustin. Exegetické spisy, které zaujímají v Augustinově díle obsáhlou část, nám jistě dovolují hovořit přímo o „augustinovské“ exegezi.

Augustinův způsob exegeze Nového zákona je popsán v díle *De consensu evangelistarum*, jako způsob exegeze Starého zákona pak v díle *Questiones in Heptateuchum* a *Locutiones*. V těchto dílech osvětluje obtíže, které vznikají při interpretaci biblického textu.⁷³

Autor hned v úvodu svého spisu *De doctrina christiana*, jistě v návaznosti na způsob antického řečnictví, uvádí: *Každý výklad Písma spočívá ve dvou věcech, ve způsobu, jak vyhledávat to, co je třeba objasnit,*

⁶⁹ Srov. GRONDIN, J., *Úvod do hermeneutiky*, s. 42.

⁷⁰ Srov. Gal 4, 21-24.

⁷¹ Srov. GRONDIN, J., *Úvod do hermeneutiky*, s. 47.

⁷² Tr. 8, 3.

⁷³ Srov. SIMONETTI, M., *Lettera e/o allegoria*, s. 351.

a ve způsobu, jak toto objasnění vyjádřit.⁷⁴ Zde se také vypořádává s problémem temných míst Písma svatého.⁷⁵ Augustinův sklon pro duchovní výklad nám umožňuje porozumět, proč byl tolik přitahován Janovým evangeliem, které vybízelo interprety k vyhledávání skrytého významu pod literami textu.⁷⁶ Augustinův prvořadý přístup k exegezi, zcela jistě pro Janovo evangelium, byl alegorický, nebo snad lépe symbolický či duchovní.⁷⁷ Ale literárnímu smyslu se nikterak nevyhýbá, nicméně: samotný duchovní smysl může posluchači posloužit často mnohem lépe. Písmo je pro něj nevyčerpatelným zdrojem inspirace a přináší s sebou mnoho smyslů a porozumění. To můžeme vidět např. v jeho výpovědi: *A tak přijměte, nejmilejší, bez předsudku to, co zde vnímám, jestli snad vy vnímáte něco lepšího. Všichni totiž máme jednoho učitele a jsme v jedné škole spoluúčedníků. Proto já smýšlím takto, a vizte, zda to je, či není pravda, anebo se mé smýšlení pravdě přibližuje.*⁷⁸

Pozorujeme, že Augustin si nesnaží osobovat jedinou možnou odpověď, vždyť interpretace textu může být různá a významů může být více – podle toho, jak jim kdo rozumí: *O čtyřech dnech lze toho zajisté říci mnoho, jako se tomu má s temnými místy Písma, která pro odlišnost těch, kdo jim rozumějí, vyjevují mnohé smysly. Řekněme i my, co se nám zdá, že označuje ten, kdo byl po čtyři dny mrtvý.*⁷⁹ Při těchto duchovních interpretacích často v textu objevujeme slovesa *significare* či *commendare*, která jakoby nás upozorňovala na blížící se duchovní smysl.

Augustin si uvědomuje, jaký rozdíl zeje mezi tím, co by chtěl předat a tím, co předává. To zná každý umělec, každý kazatel – je to ono narážení na naše lidské limity. V *De chatechizandis rudibus* Augustin odpovídá

⁷⁴ AUGUSTINUS, A., *Křesťanská vzdělanost* 1, 1, 1, s. 47.

⁷⁵ Srov. také např. *Tr.* 24, 6.

⁷⁶ Srov. SIMONETTI, M., *Lettera e/o allegoria*, s. 352.

⁷⁷ AUGUSTINE, A., *Tractates on the gospel of John*, vol. 1, s. 10.

⁷⁸ *Tr.* 16, 3; srov. také 17, 6; 25, 18.

⁷⁹ *Tr.* 49, 12.

na dotaz jáhnu Deogracioni, kde píše: *Ani mne můj výklad téměř nikdy neuspokojuje; toužím totiž po lepším, a často ho v duchu i slyším, dříve než ho začnu rozvíjet nahlas slovy: a když se mi nedaří vyjádřit to, co v duchu cítím, pak se trápím, že můj jazyk nemohl stačit mému srdci. Neboť chci, aby posluchač pochopil všechno tak, jak to chápu já; a cítím, že nemluvím tak, abych toho dosáhl. Je to především proto, že takové pochopení proniká myslí jako rychlý záblesk, mluva však je pomalá, zdlouhavá a úplně odlišná, zatímco se řeč rozvíjí, porozumění se už skrylo v tajemných hlubinách.*⁸⁰

Na místě je také zmínit, jak Augustin pohlížel na vztah Starého zákona k Novému. Asi nejznámější formulaci, kterou po něm budou ještě mnozí opakovat, že „*ve Starém zákoně je utajený Nový zákon a v Novém zákoně se odhaluje Starý zákon,*“ nacházíme v jeho katechetickém díle *De catechizandibus rudibus*.⁸¹ Touto formulací se poukazuje na vzájemné propojení obou Zákonů, že totiž nelze jeden či druhý vyloučit z celku inspirovaného Písma. Dokument Papežské biblické komise *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli* vzpomíná v předmluvě právě Augustina:

„V teologii Církevních otců byla otázka vnitřní jednoty jediné Bible církve, skládající se ze Starého a Nového zákona, ústředním tématem. Že to určitě nebyl jen problém teoretický, lze téměř hmatatelně vnímat na duchovní cestě jednoho z největších křesťanských učitelů, sv. Augustina z Hippo. V roce 373 prožil devatenáctiletý Augustin první hlubokou zkušenost obrácení. Četba jedné Ciceronovy knihy – ztraceného díla *Hortensius* – v něm způsobila hlubokou proměnu [...]. Přešel od Cicerona k Bibli a zažil strašné zklamání: v obtížných právních ustanoveních Starého zákona, v jeho spletitých a někdy i krutých příbězích nedokázal poznat moudrost, k níž chtěl dospět. Ve svém hledání narazil na manichejce, kteří opovrhovali Starým zákonem. Ke křesťanství katolické církve se Augustin mohl obrátit až tehdy, když prostřednictvím sv. Ambrože poznal takovou interpretaci Starého zákona, která zprůhlednila vztah Bible Izraele ke Kristu, a tak v ní ukázala světlo hledané Moudrosti.“⁸²

⁸⁰ SVATÝ AUGUSTIN, O náboženském vyučování katechumenů 2, 3 (in *Katechetické spisy*, s. 13).

⁸¹ SVATÝ AUGUSTIN, O náboženském vyučování katechumenů 4, 8 (in *Katechetické spisy*, s. 18).

⁸² PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE, *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*, viz předmluva s. 7.

V devátém traktátu, kde Augustin hovoří o zázraku proměnění vody ve víno, používá tuto metaforu: Starý zákon nazývá vodou, která chutná, jen dokud se neokusí víno, tj. poznání Krista v Písmech: *Když tedy proměnil vodu ve víno, ukázal nám, že také staré Písmo pochází od něj; vždyť na jeho příkaz byly naplněny džbány. Od Pána je tedy i ono Písmo; ale nemá žádnou chuť, není-li tam Kristus poznán.*⁸³

Pokud hovoříme o Augustinovi jako o mistru alegorického výkladu, nemůžeme pominout některé příklady této duchovní interpretace:

Můžeme objevit například pět sloupořadí jako pět knih Mojžíšových;⁸⁴ církev jako loďku;⁸⁵ obraz vody coby židů a sloupořadí coby Zákona;⁸⁶ židy, jenž se podobají Galilejcům, kteří nepřijali do svého kraje Ježíše, křesťané jsou však podobni Samaritánům, kteří v něj uvěřili;⁸⁷ dvanáct apoštolů jako dvanáct hodin a Ježíš je jako den.⁸⁸

2.3.3.1 Význam a výklad čísla

Specifický smysl pak mají u Augustina čísla. Sledujeme, že autor v jejich interpretaci nachází až jakousi rozkoš. Ona nám mohou dát nahlédnout do dosud skrytého významu. Písmo svaté jimi rozhodně nešetří. A samo Písmo také uvádí, že Bůh vše uspořádal podle míry, počtu a váhy.⁸⁹ *Proto nesmíme podceňovat číslo, jehož veliká závažnost vysvítá pozornému čtenáři z mnoha míst svatých Písem.*⁹⁰ Neznalost čísel poté způsobuje, že mnoha věcem, jež jsou v Písmu řečeny přeneseně a v mystickém smyslu, nerozumíme.⁹¹

⁸³ Tr. 9, 5; srov. také 17, 6; 25, 12; 122, 8.

⁸⁴ Srov. Tr. 24, 5.

⁸⁵ Srov. Tr. 25, 5.

⁸⁶ Srov. Tr. 17, 2.

⁸⁷ Srov. Tr. 16, 3.

⁸⁸ Srov. Tr. 49, 8.

⁸⁹ Srov. Mdr 11,21.

⁹⁰ AUGUSTINUS, A., *O Boží obci* 11, 30 (v čes. překl. odd. 1), s. 590.

⁹¹ Srov. *Křesťanská vzdělanost* 2, 16, 25, s. 99.

Jen v krátkosti můžeme zmínit některá čísla, o nichž se Augustin v těchto našich traktátech zmiňuje. Z mnoha uvedme jen některá:

Číslo dvě: *Tímto číslem se označuje něco dobrého, nejvíce se jím pak představuje láska dvojího zaměření.*⁹² To Augustin dokládá i na různých místech v Písmu, kde se hovoří o dvojce.⁹³ Označuje rovněž obřízku a neobřezanost, židy a pohany.⁹⁴

Význam čísla pět objasňuje takto: *Pětice je číslo, které náleží k Zákonu. Je to právě pět knih Mojžíšových, právě pět sloupořadí, kde se shromažďovali nemocní, právě pět chlebů, které zasytily pět tisíc lidí.*⁹⁵

Číslo čtyřicet: *Posvátné číslo čtyřicet nám jakoby představovalo dokonalost. [...] A božská Písma to často dosvědčují. Tímto číslem byl posvěcen půst [...]. Už i Mojžíš se postil čtyřicet dní a Eliáš taktéž a sám náš Pán a Spasitel Ježíš Kristus toto číslo postu naplnil.*⁹⁶ Dále čteme, že je ale jisté, že číslem čtyřicet se označuje jakoby dokonalost v dobrých skutcích.⁹⁷

Číslo sto padesát tři, o kterém Augustin uvažuje při výkladu zázračného rybolovu po zmrtvýchvstání Páně, představuje toto číslo jako tzv. triangulační, tj. takové, které vzniká součtem číselné řady od 1 do 17. Číslo sedmnáct poté označuje připojení Ducha svatého (7) k Zákonu (10). *A toto číslo také obsahuje třikrát číslo padesát, a navíc ještě tři kvůli tajemství Trojice; a padesátka je sedminásobkem sedmi a pomocí jedné je doplněna; neboť sedmkrát sedm činí čtyřicet devět. Jedna je pak připojena, aby se tím označilo, že je jeden, který je skrze sedmičku označen kvůli sedmerému dílu; a víme, že Duch svatý, jehož*

⁹² Tr. 17, 6.

⁹³ Srov. Mt 22,37-40; Lk 21,2-4; Lk 10,35 a Jan 4,40.

⁹⁴ Srov. Tr. 9, 17.

⁹⁵ Tr. 25, 6; srov. také 17, 2.

⁹⁶ Tr. 17, 4.

⁹⁷ Tr. 17, 6.

*měli učedníci přikázáno očekávat podle příslibu, byl seslán padesátý den po nanebevstoupení Páně.*⁹⁸

Na závěr této kapitoly ještě uvedme, že způsob exegeze, který Augustin použil pro Janovo evangelium, lze označit za symbolický, jak už jsme zmínili výše.

Symbolická exegeze je poté metodologií, jež umožňuje interpretaci znamení. V Janově evangeliu, dokonce více než ve zbytku Písma, literární a historické skutečnosti Kristova života představují duchovní skutečnosti. Každá určitá historická událost je symbolem nitra, skrytým, skutečnějším dějem; každá určitá historická událost odhaluje univerzalitu vztahující se ke vnitřnímu duchovnímu životu lidské duše. Proto *factum audivimus, mysterium requiramus.*⁹⁹

⁹⁸ Tr. 122, 8.

⁹⁹ Tr. 50, 6. „Uslyšeli jsme, co se stalo, vyhledejme skrytý smysl.“ Srov. AUGUSTINE, A., *Tractates on the Gospel of John*, vol. 1, s. 12.

2.4 AUGUSTIN A JEHO KÁZÁNÍ

Výklad biblického textu byl u Augustina jako u většiny Církevních otců často spojen přímo z kazatelskou činností, proto bychom rádi poukázali na Augustina jakožto na kazatele a řečníka. Jsme přesvědčeni, že forma i styl kázání, jak je uplatňoval hipponský biskup při přednesu, mohou v mnohém oslovit i současné kazatele.

2.4.1 Augustin – kazatel

Mnohé o Augustinově přístupu ke kázání a k výkladu Písma svatého se dozvídáme v jeho díle *De doctrina christiana*, které začal sepisovat brzy po svém nástupu na biskupský stolec roku 396 a jež roku 426 zřejmě nebylo dosud dokončeno.¹⁰⁰ Často bývá ve starých tiscích i ve středověkých rukopisech nadepisováno titulem *De arte praedicandi*,¹⁰¹ a koneckonců právem.¹⁰² Tento spisek vyšel též v krásném českém překladu Jany Nechutové.

„Na Augustinových kázáních (homiliích) bylo prokázáno, že jejich stavba odpovídá struktuře, jakou předpisovali pozdně římské učitelé rétoriky pro rétorický výtvar.“¹⁰³ Při četbě těchto traktátů můžeme sledovat opravdu vytříbený styl řeči. Určitě nás zaujme množství otázek, které Augustin pokládá posluchačům, obrazy, které slovy vykresluje, časté připomínání biblického textu a jeho opakování, odvolávání se na Boží pomoc, ohled na posluchače apod.

Když Augustin pronáší řeč, vícekrát se odvolává na to, o čem již hovořil, co již jeho posluchači znají. *Vždyť vám nemusí být vše připomínáno jako*

¹⁰⁰ Srov. AUGUSTINUS, A., *Křesťanská vzdělanost*, viz úvod k tomuto dílu, s. 27-28.

¹⁰¹ *O umění kazatelském*.

¹⁰² Srov. AUGUSTINUS, A., *Křesťanská vzdělanost*, viz úvod k tomuto dílu, s. 11.

¹⁰³ NECHUTOVÁ, J., *Středověká latina*, s. 71.

začátečníkům a nepoučeným.¹⁰⁴ Rovněž se často spolu s posluchači dovolává Boží pomoci a ještě častěji vybízí k pozornosti. *Nakolik Pán dopřeje a jak budu moci, a když vy budete dávat pozor a modlitbou napomůžete naši slabosti, pohovořím o hloubce tajemství tohoto skutku a tohoto znamení. Cokoli pak neobsáhnu, doplní ve vás on sám, s jehož pomocí činím, co mohu.*¹⁰⁵ Jen má Slovo zaznít v našich nitrech! V díle *De doctrina christiana* doporučuje tomu, kdo pronáší řeč, aby nezapomínal na modlitbu: *Proto se (řečník) modlí sám za sebe i za ty, které hodlá oslovit, a je tak nejprve modlitebníkem a teprve na druhém místě mluvčím.*¹⁰⁶ Augustin cituje a cituje Písmo svaté, nejen text, který právě vykládá, ale doplňuje jej o další a další biblické citace. Jeden text ozřejmuje jiným. On potvrzuje, že nic v Písmu není napsáno zbytečně, ani čárka, vše má nějaký význam.

Augustin někdy pro nedostatek času odkládá řeč na další den, aby své posluchače příliš nezatěžoval.¹⁰⁷ Uvědomme si, že některá z jeho kázání, která máme možnost číst, jsou značně rozsáhlá, a tak je nabíledni, že únava při takové délce promluvy se mohla celkem snadno dostavit.

Za pozornost stojí i množství otázek, které klade, když se snaží vést dialog s posluchači. Tak např. při výkladu perikopy o proměnění vody ve víno: *Ptám se vás, věřící křesťané: Byla tam Ježíšova matka? Odpovězte: Byla. Odkud to víte? Odpovězte: Říká to evangelium. Co odpověděl Ježíš matce? Odpovězte: „Co mi chceš, ženo? Ještě nepřišla má hodina.“ A odkud to víte? Odpovězte: Říká to evangelium.*¹⁰⁸ V uvedené ukázce můžeme také sledovat, jakým způsobem Augustin pokládá otázky a podává odpovědi. Jednou položí otázku, na niž si sám odpoví, nebo hledá odpověď v Písmu,¹⁰⁹ jindy otázku

¹⁰⁴ *Tr.* 17, 4; srov. také 9, 1-2; 17, 2; 25, 1; 122, 1, apod.

¹⁰⁵ *Tr.* 17, 1; srov. také 9, 1 a 3; 17, 4; 122, 9, apod.

¹⁰⁶ AUGUSTINUS, A., *Křesťanská vzdělanost* 4, 15, 32, s. 193.

¹⁰⁷ Srov. např. *Tr.* 8, 13; 122, 9.

¹⁰⁸ *Tr.* 8, 7; srov. také podobné kladení otázek v 8, 6; 25, 15.

¹⁰⁹ Srov. např. *Tr.* 9, 4; 9, 16; 25, 5; 49, 5 a 6, apod.

pokládá samo Písmo, a on na ni odpovídá, anebo si Písmo odpovídá jiným veršem.¹¹⁰

Augustin nezapomíná ani na morální rozměr kázání, proto občas své posluchače napomene: *Jak mnozí jsou mezi tímto lidem, které svírá tíha návyků! Snad mě slyší někteří, jimž je řečeno: „Neopíjejte se vínem, vede to jen k výstřednostem;“ říkají: Nemůžeme! Snad mě slyší někteří nečistí, poskvrnění nevázanostmi a nemravnostmi, jimž je řečeno: Nečňte to, abyste nezahynuli; a odpovídají: Nemůžeme se vzdát svého návyku. Ó, Pane, tyto opět probud'. „Já jsem,“ praví, „vzkříšení a život.“ Proto vzkříšení, neboť život.*¹¹¹

2.4.2 Augustin – rétor

Augustin byl seznámen s různými řečnickými styly, které sám používal a které popsal ke konci života v *De doctrina christiana*.¹¹² Studoval rétoriku a také ji vyučoval ve světských školách, o čemž se můžeme dočíst v jeho *Confessiones*. Přijímal tři Ciceronovy zásady, že řečník musí mluvit tak, aby poučoval (*probare*), bavil (*delectare*) a dojímal (*flectere*).¹¹³

Jeho pohled na tuto disciplínu, tj. na řečnictví, se v průběhu života měnil a vyvíjel. Když to bylo nutné, Augustin neváhal užít neologismy nebo nepravidelnou gramatiku, ovšem neodmítal ani klasické figury řeči. Po pravdě ukazoval, že Písmo i dřívější Otcové využívali takových figur stejně tak vhodně, jako velcí latinští řečníci. Augustin tak ve své osobě dokázal spojit dohromady hlubokou a dogmatickou přesnost učitele, lyrické bohatství básníka, kypící mystiku a evangelijní jednoduchost pastýře, který si přál stát se pro všechny vším.¹¹⁴

¹¹⁰ Srov. např. *Tr.* 17, 8; 25, 15 a 16, apod.

¹¹¹ *Tr.* 49, 14.

¹¹² Srov. QUAESTEN, J., *Patrology*, vol 4, s. 351.

¹¹³ Srov. AUGUSTINUS A., *Křesťanská vzdělanost* 4, 12, 27, s. 189-190.

¹¹⁴ Srov. AUGUSTINE, A., *Tractates on the Gospel of John*, vol. 1, viz úvod, s. 7; a také QUAESTEN, J., *Patrology*, vol. 4, s. 351-352.

Rozhodně můžeme jasně říci, že Augustinovy Výklady na Janovo evangelium jsou nádherným příkladem vytríbeného řečnického stylu.

2.4.3 Kázání – četba

Tractatus in Iohannis Evangelium jsou kázání.¹¹⁵ Tuto skutečnost, nakolik se zdá samozřejmá, zdůrazňuje Berrouard ve svém úvodu k tomuto dílu a vybízí nás, abychom při četbě tuto základní skutečnost neopomíjeli. Naprosto souhlasíme. Číst s užitkem budeme jen tehdy, když budeme sledovat tento Augustinův záměr – zvěstovat evangelium, hlásat Boží slovo, prospět hipponské místní církvi. Proto bychom také rádi nejprve doporučili, aby před každou četbou těchto traktátů došlo rovněž k četbě perikopy, jež má být komentována. Myslíme-li si, že už komentované biblické texty dokonale známe, uvědomme si, že Augustinův výklad evangelia nelze srovnávat se samotným evangeliem, inspirovanou knihou Písma svatého. Interpretace vždy stojí v pozadí za autorem. Navíc hipponská obec věřících také nejprve slyšela Boží slovo a Augustinův výklad poslouchala až poté.

Na několika stranách jsme se snažili v této kapitole představit Augustina jako kazatele, který prošel rétorskou školou a sám i rétorice učil, a který v sobě dokázal spojit postavu řečníka i kazatele, což dle našeho soudu není samozřejmostí. Jistě by nebylo na škodu se od něj něčemu přiučit, jak co do obsahu kázání, tak i do jeho formy. Tato výzva pak může být směřována zvláště všem kazatelům a vykladatelům Písma.

¹¹⁵ BERROUARD, M. F., *Introduction aux homélies de saint Augustin sur l'évangile de saint Jean*, s. 9.

3 VÝKLADY NA JANOVO EVANGELIUM –

POHLED NA ZÁZRKY

Tento oddíl diplomové práce, který je hlavním předmětem našeho zájmu, na nás klade požadavek zhodnocení Augustinova pohledu na zázraky v jeho Výkladech na Janovo evangelium, přičemž svou pozornost zaměřujeme pouze na devět traktátů, které vypovídají o Ježíšových zázracích u Jana (Jan 2,1-4; 2,1-11; 4,43-53; 5,1-18; 6,1-14; 6,15-44; 9; 11,1-54; 20,30n - 21,1-11). Nesmíme však zapomenout, že počet zázraků, o nichž zde Augustin hovoří, je pouze zlomkem těch, o nichž se třeba jen náznakem zmínil apoštol Jan,¹¹⁶ a těch, které Ježíš z Nazareta během svého života vykonal.

3.1 ZÁZRKY OBECNĚ

Dříve než se začneme zabývat vysledovaným pojetím Augustinova přístupu k Ježíšovým zázrakům, je vhodné, abychom svou pozornost zaměřili na zázraky z obecného hlediska, zvláště pak na zázraky, jak o nich hovoří Písmo svaté.

3.1.1 Definice zázraku

Obecně přijímaná definice zázraku mezi monoteisty zní, že „zázrak je skutek, který se vymyká přírodním zákonům, a proto musí při něm Bůh zasáhnout mimořádným způsobem“¹¹⁷. U Tomáše Akvinského se setkáváme s touto definicí: „Zázrakem se náležitě nazývá to, co se děje mimo řád celé stvořené přirozenosti, kterým se udržuje veškerý charakter stvoření.“¹¹⁸

¹¹⁶ Viz pozn. 116.

¹¹⁷ Srov. ADÁMEK, J., *Zázraky v evangeliích*, s. 1.

¹¹⁸ „Miraculum proprie dicitur quod fit praeter ordinem totius naturae creatae, sub quo ordine continetur omnis virtus creaturae.“ TOMÁŠ AKVINSKÝ, *Summa Theologica*, 1,114,4.c (tom. 1, p. 849).

3.1.2 Zázraky ve Starém zákoně

Starý zákon nám v zázracích ukazuje Boží zjevení a účinná znamení jeho spásy, jak naznačují použité výrazy: *znamení* (hebr. *otot*, řec. *semeia*) a *symbolické divy* (hebr. *moftim*, řec. *terata*). Jsou to výrazy širší než *zázrak*, a tím ukazují, že zázrak je jen jedním ze znamení a symbolů, jakými jsou všechny náboženské podivuhodné činy a události.¹¹⁹

Z mnoha zázraků, o nichž čteme ve Starém zákoně, připomeňme např. mimořádné vyvedení Izraelitů z Egypta, které bylo doprovázeno mnohými mocnými činy a které si vyvolený národ bude v budoucnu stále a stále připomínat;¹²⁰ dále události spojené s cestou do zaslíbené země a jejím obsazováním, jako byly např. nasycení manou na poušti, poskytnutí vody ze skály či boj s Amalečany.¹²¹ Vzpomeňme na proroky, kteří dosvědčovali Boží slovo skrze zázraky.¹²² Často také čteme o zázračných vysvobozeních z rukou nepřátel,¹²³ několikrát se setkáme s mimořádným početím dítěte¹²⁴ a samozřejmě se dočteme též o tělesných uzdraveních.¹²⁵ Všechny tyto zázraky mají společné to, že manifestují Boží moc a že Bůh je používá pro potvrzení svého slova. Ten, který vše stvořil, má rovněž vše ve své moci.

3.1.3 Ježíšovy zázraky

Ježíš svými zázraky ukazuje, že Mesiášovo království, ohlašované proroky, se v jeho osobě stává skutečností. On prohlašuje: „Jestliže však vyháním zlé duchy s pomocí Ducha Božího, pak už k vám přišlo Boží království.“¹²⁶ Váží pozornost na svou osobu a mnozí ho pro tyto skutky

¹¹⁹ LEÓN-DUFOUR, X., *Slovník biblické teologie*, s. 602.

¹²⁰ Srov. Ex 3–15.

¹²¹ Srov. Ex 16 a 17.

¹²² Srov. např. Iz 37,36n a 38,7n; 1 Král 17. kap; 2 Král 1,9-16 a 4,8-5,19.

¹²³ Srov. např. Soud 7; 1 Sam 7 a 17; Žl 135; 2 Mak 10.

¹²⁴ Srov. např. Gen 15-21; Soud 13; 1Sam 1; 2 Král 4.

¹²⁵ Srov. např. Num 21. kap; 2 Král 5; Tob 3,16-17.

¹²⁶ Mt 12,28.

následují.¹²⁷ Ježíš činí zázraky nehledě na to, zda je sobota, den odpočinku. „Vždyť sobota je pro člověka, a ne člověk pro sobotu. Proto je Syn člověka pánem i nad sobotou.“¹²⁸ Židé se nad tímto budou pohoršovat a začnou Ježíše pronásledovat, aby se jej zmocnili.¹²⁹

Jeho zázraky jsou znameními, jež nám umožňují pozorovat zaměřenou budoucnost, jak se uskuteční při dovršení světa. Jsou také proroctvím o novém řádu.¹³⁰ Když Ježíš uzdravuje, uzdravuje celého člověka, nikoli pouze tělo: „Proč se na mě horšíte, že jsem v sobotu uzdravil celého člověka?“¹³¹ Zázraky budí pohoršení a vlnu odporu.

S ohledem na skutečnost zázraku jako na historickou skutečnost a jeho pozdější zprávu, kterou dnes máme zaznamenánu písemně, musíme konstatovat, že se jedná o dvě různé skutečnosti.¹³² Když Augustin komentuje perikopu o zázračném nasycení, podotýká: *Stalo se to proto, aby oni viděli, a napsáno to bylo, abychom my slyšeli.*¹³³ Něco jiného je skutek sám, holá historická skutečnost, a něco jiného je zpráva o něm, která je zaznamenána proto, aby člověk uvěřil, neboť víra je z hlásání, hlásání se pak děje slovem o Kristu.¹³⁴

Katechismus při zmínce o Ježíšových zázracích uvádí:

„Ježíš doprovází svá slova mnoha mocnými činy, divy a znameními,¹³⁵ které ukazují, že v něm je už království přítomno. Dosvědčují, že Ježíš je ohlašovaný Mesiáš. Znamení, která Ježíš koná, svědčí o tom, že ho poslal Otec. Tato znamení vyzývají lidi, aby v něj uvěřili. Těm, kteří se k němu obracejí s vírou, uděluje to, oč prosí. A tak zázraky posilují víru v toho, který koná dílo svého Otce: dosvědčují, že on je Boží Syn. Mohou však být důvodem k pohoršení. Nesměřují k ukojení zvědavosti nebo touhy po něčem kouzelném. Navzdory

¹²⁷ Srov. LEÓN-DUFOUR, X., *Slovník biblické teologie*, s. 603.

¹²⁸ Mk 2,27-28.

¹²⁹ Srov. Jan 5,17.

¹³⁰ ADÁMEK, J., *Zázraky v evangeliích*, s. 8.

¹³¹ Jan 7,23.

¹³² Srov. MÁNEK, J., *Když Pilát spravoval Judsko : Kapitoly z dobového pozadí Nového zákona*, s. 10.

¹³³ Tr. 24, 6.

¹³⁴ Srov. Řím 10,17.

¹³⁵ Sk 2,22.

jeho tak zřejmým zázrakům někteří Ježíše odmítají, ba dokonce ho obviňují, že to dělá pomocí zlých duchů.¹³⁶

Každý zázrak, o němž se mluví v evangeliích, vypovídá v jistém smyslu o tom, kdo jej učinil – o Ježíši Kristu.¹³⁷ Ten, skrze něhož je všechno stvořeno a který se pro nás a pro naši spásu stal člověkem, dosvědčuje své povolání od Otce slovy i činy. Jeho moc poté působí v těch, které si vyvolil, aby dál šířili radostnou zvěst. Proto posílá před sebou dvaasedmdesát učedníků do všech měst a míst a vybízí je: „Uzdravujte tamější nemocné a říkejte jim: 'Přiblížilo se k vám Boží království!'“¹³⁸ A ti, kdo uvěří, budou provázeni znameními, dokonce budou činit ještě větší skutky než Ježíš z Nazareta.¹³⁹

3.1.3.1 *Synoptická výpověď*

Pročítáme-li synoptická evangelia, pozorujeme, že „zázraky jsou počátkem toho, co znamenají; jsou jakýmsi závdavkem spásy, kterou přináší Mesiáš a která bude dovršena v eschatologickém království. V souladu s tím je synoptikové nazývají mocnými skutky δυναμεις (dynameis),¹⁴⁰ kterými Ježíš, veden lidským soucitem¹⁴¹ a ještě více vědomím, že je ohlášeným služebníkem,¹⁴² skutečně zahání na ústup nemoc a smrt, jimiž se projevuje nepřátelství přírody vůči člověku a celé porušení řádu ve světě v důsledku hříchu“¹⁴³.

Setkáváme se s uzdravováním nemocných a posedlých, a to i v sobotu, což se stává předmětem sporu mezi Ježíšem a hlavně farizeji. Dále můžeme být při četbě svědky vzkříšení mrtvých, zázračného nasycení hladových apod. V synoptickém podání se vždy požaduje víra u toho, kdo má být uzdraven,

¹³⁶ *Katechismus katolické církve*, čl. 547-548, s. 147.

¹³⁷ Srov. ADÁMEK, J., *Zázraky v evangeliích*, s. 9.

¹³⁸ Lk 10,11.

¹³⁹ Srov. Mk 16,17-18 a Jan 14,12.

¹⁴⁰ Srov. Mt 11,20-23; 13,54.58; 14,2.

¹⁴¹ Srov. Lk 7,13; Mt 20,34; Mk 1,41.

¹⁴² Srov. Mt 8,17.

¹⁴³ LEÓN-DUFOUR, X., *Slovník biblické teologie*, s. 604.

alespoň zástupně. Ježíš občas zakazuje těm, které uzdravil, o svém uzdravení mluvit, patrně z toho důvodu, aby jeho zázračné činy nebyly pochopeny špatně. Vyvstává otázka, jakou mocí činí Ježíš zázraky. Někteří dokonce tvrdí, že je posedlý zlým duchem.

Evangelista Matouš staví na rozdíl od Marka do středu svého zájmu uzdravující setkání s Ježíšem, a ne vlastní zázrak.¹⁴⁴ Kristovy zázraky (zvláště u Marka) ukazují, že Kristus přišel zničit ďáblovu panování nad světem.¹⁴⁵ Třetí ze synoptiků, evangelista Lukáš, zdůrazňuje, že Ježíš je spasitelem, zachráncem a osvoboditelem „všech“, ale že lidé musejí nemocné přinést, aby ti mohli být uzdraveni, přičemž se předpokládá jak víra těch, kdo je přinášejí, tak i víra uzdravených nemocných.¹⁴⁶ Zázraky tak dosvědčují, že povstal veliký prorok a Bůh se ujal svého lidu.¹⁴⁷

3.1.3.2 Výpověď u Jana

Už zběžné srovnání Janova evangelia s předcházejícími třemi evangelií poukazuje na jeho odlišný charakter. V první řadě jsou to obsahové rozdíly, průběh Ježíšovy veřejné činnosti, a na rozdíl od synoptiků jsou zde líčeny velké Ježíšovy zázraky: chromý osmatřicet let, slepý od narození, Lazar čtyři dny v hrobě.¹⁴⁸

Chceme-li se dopídit důvodu, proč Ježíš činil zázraky, podívejme se na první evangelistův závěr, kde píše: „Abyste věřili, že Ježíš je Mesiáš, Syn Boží, a s vírou měli život v jeho jménu.“¹⁴⁹ Opomeneme-li samotné Ježíšovo zmrtvýchvstání – jako ten vůbec největší zázrak – a zázračný rybolov (21,1-14) po Ježíšově zmrtvýchvstání, dostáváme se k počtu sedmi zázraků, či lépe znamení, jež evangelista zaznamenal. Jsou to proměnění

¹⁴⁴ Srov. LIMBECK, M., *Evangelium sv. Matouše*, s. 114.

¹⁴⁵ Srov. ADÁMEK, J., *Zázraky v evangeliích*, s. 7.

¹⁴⁶ Srov. MÜLLER, P. G., *Evangelium sv. Lukáše*, s. 56.

¹⁴⁷ Srov. Lk 7,16.

¹⁴⁸ Srov. TICHÝ, L., *Úvod do Nového zákona*, s. 116.

¹⁴⁹ Jan 20,31.

vody ve víno v Káně Galilejské (2,1-11); uzdravení syna královského úředníka v Káně Galilejské (4,46-54); uzdravení nemocného u rybníka v Jeruzalémě (5,1-15); zázračné nasycení lidí v Galileji (6,1-15); kráčení po Galilejském moři (6,16-21); uzdravení slepého v Jeruzalémě (9); vzkříšení Lazara v Betánii (11). Tímto jsme zdaleka nevyjmenovali všechny zázraky, o nichž se v evangeliu píše. Zůstává velký počet těch, o nichž se mluví, řečeno s nadsázkou, jen tak mimochodem.¹⁵⁰ „Ježíš vykonal před svými učedníky ještě mnoho jiných zázraků, ale o těch v této knize není řeč. Tyto však jsem zaznamenal, abyste věřili, že Ježíš je Mesiáš, Syn Boží, a s vírou abyste měli život v jeho jménu.“¹⁵¹

V Janově evangeliu se zázraky nazývají σημεῖα (sémeia), tedy znamení. Jsou to znamení pro Krista a jeho spásné dílo. Proto v těchto velikých zázracích zvláště jasně vyniká jejich christologická funkce.¹⁵²

V této kapitole jsme se pokusili v krátkosti shrnout biblický pohled na zázraky. Docházíme k závěru, že mimořádné působení Boha Stvořitele se vine dějinami světa od jeho počátku. Původce veškerenstva tak nenechává svět napospas pouze zákonům, které vepsal do stvoření, ale sám do dějin vstupuje činy, které se vymykají přirozenému běhu univerza. Vrcholem mimořádnosti je poté vtělení Božího Syna, jenž vstupuje do dějin v lidství. Svým životem, smrtí a zmrtvýchvstáním pak přináší světu vykoupení a člověku spásu.

¹⁵⁰ Např. Jan 2,23; 3,2; 6,2; 7,31; 11,47; 12,37; 20,30.

¹⁵¹ Jan 20,30-31.

¹⁵² Srov. ADÁMEK, J., *Zázraky v evangeliích*, s. 9.

3.2 AUGUSTINŮV POHLED NA JEŽÍŠOVY ZÁZRAKY VE VYBRANÝCH TRAKTÁTECH

Klademe si před sebe složitý úkol, jehož cílem není a ani nemůže být zmapování celé problematiky Augustinova pojetí zázraků. Při četbě vybraných traktátů však přece jen docházíme k hodnotným úvahám, které problematiku Augustinova pohledu na zázraky mohou lépe osvětlit.

3.2.1 Zázraky – exkurz do *De Civitate Dei*

Než přistoupíme k samotné analýze pojetí zázraku ve vybraných traktátech, dovolíme si ještě kratičkou vsuvku – Augustinův pohled na zázraky v jeho díle *De Civitate Dei*, kde se tomuto tématu nemálo věnuje. Učitel církve zde (především v 21. a 22. kapitole) rozebírá problematiku zázraků u pohanů, ve Starém zákoně a následně se dostává až k Ježíšovým zázrakům a zázrakům, které se staly na přímluvu mučedníků. O Ježíšových zázracích říká: *On, aby se představil jako Bůh, vykonal mnoho zázraků; některé z nich, pokud mohly postačit k jeho zvěstování, obsahuje v Písmu evangelium. První zázrak byl, že se tak zázračně narodil; a poslední, že se svým tělem, vzkříšeným z mrtvých, vstoupil do nebe.*¹⁵³ A na jiném místě píše: *Vždyť se dějí v jeho jméně zázraky ještě nyní, buďto skrze svátosti nebo pro modlitby či ostatky jeho svatých; ale nejsou ozářeny takovým jasem, že by se rozhlásily tak slavně jako ty prvé.*¹⁵⁴ Tyto úvahy z *De Civitate Dei* nám mohou trochu napomoci při mapování jeho pojetí zázraků; některé z myšlenek se objevují také v našich traktátech. Zde zaznívá ono srovnání zázraků, prvních, které mají punc ojedinělosti, s těmi druhými, které se dějí jaksi všedně, tj. s ustavičností jim vlastní: *Ať si tedy nevěřící nedělají zatemnění ze své znalosti přírody, jako by se na žádné věci*

¹⁵³ AUGUSTINUS, A., *O Boží obci*, 18, 46 (odd. 2, s. 352).

¹⁵⁴ AUGUSTINUS, A., *O Boží obci*, 22, 8 (odd. 2, s. 617-618).

nemohlo Božím zásahem uskutečnit nic jiného, než co na její přirozenosti svou lidskou zkušeností shledali! Ostatně ani to, co je v přírodě známo všem, není méně divuplné, a při troše pozornosti by to budilo úžas u všech, kdyby se lidé dovedli podivuhodným věcem podívat, i když nejsou vzácné.¹⁵⁵

V tomto díle se rovněž Augustin zamýšlí nad významem pojmů, jež označují mimořádné skutky, jako jsou zázraky, znamení apod.: *Tedy zrovna jako pro Boha nebylo nemožno stvořit podstaty, které chtěl, tak ani nyní mu není nemožno změnit jakkoli ty podstaty, které stvořil. Z toho roste také hotový les těch divů, kterým se říká znamení, zázraky, nadpřirozená zjevení a úkazy; kdybych je chtěl sbírat a vypočítávat, nebralo by toto dílo žádného konce. Říká se, že úkazy souvisí se slovem ukazovati, jelikož něco naznačují a tedy ukazují; zjevení pak se slovem zjeviti, znamení se slovem znamenati, tj. předem ukazovati, a zázraky, protože ukazují, co je za zrakem, tj., předpovídají budoucnost. [...] Leč ty věci, které se dějí zdánlivě proti přírodě a o kterých se mluví jako o protipřirozených [...] a které se jmenují divy, zázraky, znamení a zjevení, mají pro nás znamenat či předznamenávat a předpovídat to, co Bůh podle své předpovědi učiní s lidským tělem, aniž mu v tom zabrání jaká překážka, aniž mu bude předpisovat nějaký zákon přírody.*¹⁵⁶ Proto se zázraky nedějí proti přírodě, nýbrž proti našemu poznání přírody.¹⁵⁷

Tento kratičký exkurz můžeme zakončit Augustinovým vyjádřením o důvodu činění takových zázraků, které vydávají svědectví: *Čemu jinému tyto zázraky vydávaly svědectví, čemu jinému než té víře, podle které Kristus vstal tělesně z mrtvých a s tělem vstoupil na nebe?*¹⁵⁸

¹⁵⁵ Stejná myšlenka také např. v *Tr.* 9, 1.

¹⁵⁶ AUGUSTINUS, A., *O Boží obci*, 21, 8 (odd. 2, s. 550-551).

¹⁵⁷ Srov. AUGUSTINUS, A., *O Boží obci*, 21, 8 (odd. 2, s. 548).

¹⁵⁸ AUGUSTINUS, A., *O Boží obci*, 22, 9 (odd. 2, s. 634-635).

3.2.2 Pohled na Ježíšovy zázraky ve vybraných Výkladech na Janovo evangelium

V této podkapitole chceme čtenáři poskytnout krátký komentář k devíti přeloženým Výkladům na Janovo evangelium, co se týče pojetí zázraku. Při překladu a následném rozboru textu jsme se blíže seznámili s některými skutečnostmi, o nichž lze tvrdit, že je Augustin – ať už opakovaně anebo jednorázově – používá, když interpretuje Ježíšovy zázračné činy.

3.2.2.1 Co je to zázrak

První tvrzení vůbec, které Augustin uvádí při výkladu zázračného nasycení, první věta, kterou v tomto traktátu pronáší, zní: *Zázraky, které učinil Pán Ježíš Kristus, jsou jistě božská díla; a z toho, co lze vidět, vybízejí lidskou mysl k poznání Boha.*¹⁵⁹

Při výkladu perikopy o uzdravení syna královského úředníka se Augustin vyjadřuje o původu slova zázrak. *Zázrak (prodigium) má totiž jméno od ohlášení (porrodictium), protože předem (porro) něco říká (dicat), předem něco označuje a budoucího představuje.*¹⁶⁰ Toto místo je jediné, kde se objevuje pojem „zázrak“ jako „prodigium“. Jinak Augustin běžně používá pojmu „miraculum“.

Pokud uvažujeme o zázraku jako o mimořádném činu, který pochází od Boha, což je jakási klasická definice zázraku, takové kritérium nacházíme i u Augustina: *(Bůh) si podle svého milosrdenství vyhradil některá díla, která by činil v příhodný čas mimo obvyklý běh a řád přírody.*¹⁶¹

Zázraky jsou mimo řádný běh přírody jen pro člověka, nikoli pro Boha. Bůh tyto mimořádné skutky zařazuje do běhu dějin. *A tak je třeba věřit, že*

¹⁵⁹ Tr. 24, 1.

¹⁶⁰ Tr. 16, 3; srov. také *O Boží obci*, 21, 8 (odd. 2, s. 550-551).

¹⁶¹ Tr. 24, 1.

z jiného důvodu jim neuchystal nouzi, která je přinutila jít lovit ryby, než že chtěl ukázat zázrak.¹⁶² Vše podléhá jasnému Božímu plánu. Bůh tvoří a vstupuje do dějin.

3.2.2.2 Rozdělení zázraků

Můžeme vypořádat, že Augustin při výkladu perikopy o události zázraku v Káně Galilejské rozděluje tyto mimořádné skutky na dvojí: *První zázraky učinil skrze své Slovo, Bůh u sebe, pozdější zázraky učinil skrze samo své vtělené Slovo, a kvůli nám se stalo člověkem.*¹⁶³ Ty druhé nás udivují, nad těmi žasneme, ale už nás neohromují zázraky všední. Tyto ovšem Augustin přehlédnout nemůže, staví je dokonce nad ony jednorázové. V traktátech se s tímto tvrzením setkáme vícekrát.¹⁶⁴ *Mrtvý vstal, lidé se divili; tolik lidí se každý den rodí, a nikdo se nediví. Kdybychom uvažovali prozíravěji, větším zázrakem je, že existuje ten, který neexistoval, než když znovu ožije ten, který již existoval.*¹⁶⁵ A na jiném místě zase: *Když vidíme tolik skutků skrze Boha Ježíše, proč se divíme, že byla voda proměněna ve víno skrze člověka Ježíše?*¹⁶⁶

3.2.2.3 Zázraky mají svou vlastní řeč

Zázraky podávají svědectví samy o sobě. Augustin říká: *Zeptejme se zázraků samých, co nám o Kristu říkají; vždyť mají, pokud se jim rozumí, svůj vlastní jazyk.*¹⁶⁷ Bůh nemluví pouze slovy, ale také činy, slovy i činy. A to Augustin dokládá i dále: *Je zjevné, že Kristovy skutky jsou druhy řečí.*¹⁶⁸ Věrně to koresponduje s nám dobře známým textem církevního dokumentu Druhého vatikánského koncilu *Dei Verbum*, kde stojí, že „Boží zjevování se uskutečňuje

¹⁶² Tr. 122, 4.

¹⁶³ Tr. 8, 1.

¹⁶⁴ Viz také Tr. 8, 3; 24, 1; 49, 1.

¹⁶⁵ Tr. 8, 1.

¹⁶⁶ Tr. 8, 3.

¹⁶⁷ Tr. 24, 2.

¹⁶⁸ Tr. 25, 5; srov. také 25, 2.

činy i slovy, které navzájem vnitřně souvisí.“¹⁶⁹ U Boha je zřejmá souvztažnost mezi jeho slovy a skutky. Bůh řekne, a stane se.¹⁷⁰

Augustin ukazuje na zázrak, který se historicky stal, to je na literární smysl, ale u toho nezůstává, hledá a představuje smysl duchovní. *Jistě, praví, hloubka takového tajemství se může vyložit a projednat tak či onak,*¹⁷¹ načež nabízí vlastní duchovní výklad. A na jiném místě: *Stalo se to podivuhodně, neboť se stala veliká věc; i prospěšně, neboť se stala duchovně. Kdo to tehdy viděli, byli udiveni; my se však nedivíme, když o tom slyšíme. Stalo se to proto, aby oni viděli, a napsáno to bylo, abychom my slyšeli. Co v jejich případě hodnotily oči, to v našem případě víra.*¹⁷² Oči jakoby zde odkazovaly na historicitu (literu), víra pak na duchovní smysl (alegorii).

Skutky nadpřirozené povahy také mají vzdělávat ve víře, a proto se Augustin uchyluje k osvětlení jejich skrytého významu: *Ale protože to vše, co učinil Pán Ježíš, neprospívá pouze k vyburcování našich srdcí skrze zázraky, ale také k budování nauky víry, je třeba, abychom zkoumali, co všechny ty věci znamenají, tj. co označují.*¹⁷³ Za literami se skrývá ještě duchovní smysl.

3.2.2.4 Ustavičností se vytratil úžas

Za povšimnutí stojí také Augustinovo tvrzení z osmého traktátu: *assiduitate amisit admirationem* – ustavičností se vytratil úžas. Lidstvo bylo vždy lačné senzace a pozorné k tomu, co má nádech výjimečnosti a nevšednosti. Tato touha po něčem novém visela už na stromu poznání v Ráji. Nevšední zázraky nás zaujmou, ovšem ty, které se dějí jakoby v koloběhu přírody, už nikoli. Augustin to představuje velice působivě: *On sám totiž, který toto během celého roku činí na vinicích, učinil stejně i víno toho dne na svatbě*

¹⁶⁹ DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu, *Dei Verbum*, čl. 2.

¹⁷⁰ Srov. Gen 1.

¹⁷¹ Tr. 44, 2.

¹⁷² Tr. 24, 6.

¹⁷³ Tr. 9, 1.

[...]. Jako ostatně to, co služebníci vlili do džbánů, bylo přetvořeno činem Páně ve víno, tak i to, co vylévají mraky, přetváří se stejně ve víno činem téhož Pána. Tomu se však nedivíme, protože se to děje každým rokem.¹⁷⁴ A na jiném místě hovoří o tom, že více je tvořit to, co neexistovalo, než křísit to, co již bylo: *Proto, pokud bylo skrze něj všechno stvořeno, co je divného na tom, byl-li skrze něj vzkříšen jeden, když se denně skrze něj rodí takové množství (lidí)?*¹⁷⁵ A ještě na jiném místě: *Je to totiž sám Bůh, kdo pro veškeré tvorstvo činí denně zázraky, které lidem zevšedněly – nikoli pro snadnost (s jakou jsou činěny), ale pro ustavičnost; avšak ty vzácné, jež byly učiněny tímž Pánem, tj. Slovem kvůli nám vtěleným, přivodily lidem větší úžas ne proto, že byly větší, než jsou ty, které se dějí denně ve stvoření, ale že tyto, které se denně dějí, jako by probíhaly přirozeným během; tamty se ovšem jeví lidským očím coby ukázka účinku moci jakoby bezprostřední.*¹⁷⁶

Proto lze se svatým Augustinem potvrdit: *A vidíme ty (stvořené a všední) věci a, pokud je v nás jeho Duch, tak nás těší, aby byl původce chválen.*¹⁷⁷

3.2.2.5 Pravý pohled na zázrak

Augustin nehodlá ze zázraků, jež učinil Ježíš v těle, dělat něco tak senzačního, že by se u toho mělo zůstávat déle, než je zapotřebí. Ano, zázraky jsou úžasné jevy, ale jsou to především znamení, která mají vést člověka k víře. *Uzdravením nemocného učinil veliké znamení duši, která uvěřila a jejíž hříchy přišel odpustit a k níž se sám ponížil, když uzdravoval nemocné.*¹⁷⁸ Augustin klade důraz na vtělení Slova, a jakoby nám něco napovídalo, že toto je i přístupová cesta k pochopení zázraků. Pokud má nějaký zázrak opravdu prvenství, pak je to jistě vtělení. Skutečnost inkarnace, zvláště některé z veršů Janova prologu, Augustin zopakuje v těchto traktátech nesčetněkrát.

¹⁷⁴ Tr. 8, 1.

¹⁷⁵ Tr. 49, 1.

¹⁷⁶ Tr. 9, 1.

¹⁷⁷ Tr. 8, 1.

¹⁷⁸ Tr. 17, 1.

Při výkladu perikopy o uzdravení chromého říká: *Nemusí být divné, že byl Bohem učiněn zázrak, avšak bylo by divné, kdyby jej učinil člověk. Spíše se musíme radovat než se divit, že se náš Pán a Spasitel Ježíš Kristus stal člověkem, než že Bůh mezi lidmi činil božské skutky. Pro naši spásu je totiž důležitější to, kým se stal kvůli lidem, než to, co mezi lidmi učinil; a důležitější je, že uzdravil nepravosti duší, než že uzdravil nemoci smrtelných těl.*¹⁷⁹

3.2.2.6 Pohled dovnitř

Augustin zdůrazňuje pohled dovnitř. Tuto introspekci známe z jeho díla *Confesiones*, známe ji rovněž z jeho teologie a především spirituality. *To, čemu se divíme navenek, má také něco uvnitř.*¹⁸⁰ Máme jít k jádru věci, odloupnout plevu ječného zrna, která se pryč odstraňuje jen stěží.¹⁸¹ Nemáme hledět pouze na tělesné skutky, třebas i úžasné zázraky, nemáme zůstat na povrchu. *Nenechme se utěšit pouze povrchem (zázraku), ale prozkoumejme také hloubku.*¹⁸² Pozastavujeme se nad nedůležitými skutečnostmi, tj. nad zajímavými detaily, a přehlízíme podstatné: *Divíš se, jak (Lazar) vyšel s ovázanýma nohama, ale nedivíš se, že vstal po čtyřech dnech?*¹⁸³ Tak Augustin vybízí posluchače ke stopování hlavní příčiny, aby si všimli toho, co je podstatné. Dokresluje to nádherně tento obraz: *Ale jako nám nestačí, kdybychom někde zahlédli krásná písmena, pochválit ruku pisatele, který je učinil stejnoměrná, rovná i vkusná, pokud bychom zároveň nečetli, co nám skrze ně ukázal; tak i ten, kdo se dívá na skutek, je potěšen krásou díla, aby žasl nad umělcem.*¹⁸⁴

Ve 25. traktátu Augustin sáhodlouze hovoří o nitru, o tom, že musíme přistoupit k Ježíši, aby nás občerstvil chlebem pro věčnost, vodou, po jejímž

¹⁷⁹ Tr. 17, 1.

¹⁸⁰ Tr. 24, 2.

¹⁸¹ Srov. Tr. 24, 5.

¹⁸² Tr. 24, 2.

¹⁸³ Tr. 49, 24.

¹⁸⁴ Tr. 24, 2.

požití se už nebude žíznit. V takovém přístupu brání člověku pýcha, pokora jej naopak přivádí ke zdroji života. *Pyšný pohrdá nitrem, pokorný touží po nitru. Pokud nás vyžene pýcha, pokorou se navracíme.*¹⁸⁵ A dále: *Pohled', co to znamená „vstoupit v nitro“, pohled', co to znamená „utíkat se do jeho ochrany“, pohled', co to znamená „spěchat pod rány otce“: vždyť šlehá každého, koho přijímá za syna. [...] Ne venku mimo tebe, (Bože), ale uvnitř u tebe, tam je pramen života.*¹⁸⁶

3.2.2.7 Zdůraznění víry

O důležitosti víry v případě posouzení zázraku se Augustin vyjadřuje následovně: *Co v jejich případě hodnotily oči, to v našem případě víra. Vždyť vnímáme duchem to, co nejsme očima schopni; a vynikáme nad nimi (těmi, kdo viděli zázraky), protože o nás je řečeno: „Blahoslavení, kdo neviděli, a uvěřili.“*¹⁸⁷ A jinde říká: *Víra se liší od skutků, jak říká apoštol: „Člověk je ospravedlňován skrze víru, bez skutků předepsaných Zákonem.“*¹⁸⁸

Při výkladu perikopy o vzkříšení Lazara uvažuje o víře učedníků, která byla dosud postavena na zázracích: *Jistě zde musíme připomenout, že víra jeho učedníků, kteří v něj již uvěřili, byla až dosud postavena na zázracích; ne aby ta, která nebyla, začala existovat, ale aby ta, která již začala existovat, rostla; i když užil takového slova, jako by teprve začínali věřit. Nepravil totiž: „Jsem rád kvůli vám,“ aby se vaše víra zvětšovala nebo upevňovala; ale pravil: „abyste uvěřili.“ Tomu se musí rozumět: abyste více a pevněji uvěřili.*¹⁸⁹

A v témže výkladu o Lazarově smrti prohlašuje, že nebyla smrtí vedoucí k smrti, ale spíše k zázraku, pro který by lidé uvěřili v Krista a vyhnuli se právě

¹⁸⁵ Tr. 25, 15.

¹⁸⁶ Tr. 25, 17.

¹⁸⁷ Tr. 24, 6. Srov. také 16, 4; 24, 6, kde Augustin podobně hovoří o smyslovém vnímání zázraků u židů a učedníků a o víře křesťanů, kteří uvěřili, protože slyšeli.

¹⁸⁸ Tr. 25, 12; srov. Řím 3,28.

¹⁸⁹ Tr. 49, 11.

smrti.¹⁹⁰ Když v Káně Galilejské proměnil vodu ve víno, uvěřili v něj pouze jeho učedníci, nikdo z Galilejců. V Samařsku v něj ovšem uvěřili mnozí kvůli svědectví ženy.¹⁹¹ Augustin si všímá, že královský úředník, jehož syn byl nemocen, dosud neměl víru, když prosil o zázrak. Po zázraku však uvěřil on i všichni v jeho domě. Zázrak nastal, i když scházela víra.¹⁹²

Augustin rovněž srovnává víru židů a Samaritánů na příkladu Ježíšova pobytu v Káně Galilejské, kde proměnil vodu ve víno a kde také následně uzdravil syna královského úředníka, a představuje víru Samaritánů, která započala jen na základě Ježíšova slova: *Samaritáni neočekávali žádné znamení, uvěřili pouze jeho slovu; avšak jeho spoluobčané zasluhovali slyšet: „Jestliže nevidíte znamení a zázraky, neuvěříte;“ a přestože se tam stal takový zázrak, nikdo neuvěřil, leč on sám a jeho dům. Mnozí Samaritáni uvěřili pro samotnou jeho řeč; pro ten zázrak uvěřil jen samotný dům, kde se stal.*¹⁹³

Augustin hovoří o židech a křesťanech – kolik zázraků viděli židé a kolik my? Proto *židé byli či jsou podobni Galilejcům; my jsme podobni těm Samaritánům. Evangelium jsme vyslechli, s evangeliem jsme souhlasili, skrze evangelium jsme uvěřili v Krista; žádná znamení jsme neviděli, žádná jsme nepožadovali.*¹⁹⁴ Dále Augustin upozorňuje, že jako Galilejci neuvěřili v Krista, tak podobně ani Tomáš, jeden z apoštolů, nevěřil, že Ježíš vstal z mrtvých.¹⁹⁵

3.2.2.8 Nepochopení a pohoršení zázraku

Ovšem zázraky mohou také být nepochopeny a mohou se stát i předmětem pohoršení, dokonce i příčinou strachu: „Necháme-li ho tak, všichni v něho uvěří, a pak přijdou Římané a vezmou nám (svaté) místo

¹⁹⁰ Srov. Tr. 49, 6.

¹⁹¹ Srov. Tr. 16, 3.

¹⁹² Srov. Tr. 16, 3.

¹⁹³ Tr. 16, 3.

¹⁹⁴ Tr. 16, 3.

¹⁹⁵ Srov. Tr. 16, 4.

i národ.“¹⁹⁶ Zázrak v sobotu působil židům pohoršení. Augustin to vykládá alegoricky: duchovní sobota znamená nemít hřích, služební práce znamená být otrokem hříchu.¹⁹⁷ Sobotní den je židům přikázán jako znamení o něm, který dokonce sedmého dne, kdy byla dovršena veškerá jeho práce, odpočíval v hrobě.¹⁹⁸ O sobotě se vyjadřuje i při výkladu perikopy o uzdravení člověka osmatřicet let nemocného, kde říká: *Před očima židů byla učiněna tělesná práce: ne tělesné uzdravení, ale tělesná práce; což se nezdálo tak důležité jako uzdravení.*¹⁹⁹ Pozornost není obrácena na milost, nýbrž na zákon. Augustin prohlašuje, že nepochopení lidu bylo v Zákoně.²⁰⁰ Také to, že Ježíš učinil zázrak v sobotu, něco označuje. Augustin to dává do souvislosti s výrokem: „Můj Otec je až dosud činný, i já jsem činný.“²⁰¹ To ukazuje na božství Ježíše Krista; skrze své Slovo Bůh tvořil svět, skrze své Slovo svět řídí.²⁰²

Když uzdravený slepý oznámí židům, že jej uzdravil Ježíš, Augustin podotýká: *On zvěstoval a oni zuřili.*²⁰³ A jinde: *On toto učinil a židé byli pohoršeni.*²⁰⁴ Židé odporovali pravdě, nepochopili, že před nimi stojí Mesiáš, měli o něm jiné představy, byli pohoršeni tím, jak o sobě Ježíš mluvil. Přesto si Augustin všímá, že ještě horší než židé jsou ariáni, když říká: *Hle, židé rozumí tomu, čemu nerozumí ariáni. Ariáni totiž tvrdí, že Syn je nerovný Otci, a proto byla tato hereze od církve zavržena. Hle, dokonce sami slepí, sami vrahové Krista přece jen rozuměli slovům Krista.*²⁰⁵

Sledujeme, že Ježíš těmito zázraky pobouřil proti sobě židy, kteří v něm nepoznali slíbeného Mesiáše: *Přišel jeden Kristus k židovskému lidu, a činěním velikých věcí, vyučováním prospěšného, rozvířil hříšníky, svojí přítomností*

¹⁹⁶ Jan 11,48.

¹⁹⁷ Srov. Tr. 44, 9.

¹⁹⁸ Srov. Tr. 17, 15.

¹⁹⁹ Tr. 17, 13.

²⁰⁰ Srov. Tr. 24, 5.

²⁰¹ Jan 5,17.

²⁰² Srov. Tr. 17, 15.

²⁰³ Tr. 17, 12.

²⁰⁴ Tr. 17, 10.

²⁰⁵ Tr. 17, 16.

rozvířil vodu a popudil k svému umučení; Ale rozvířil ji v skrytosti. „Protože kdyby věděli, nikdy by Pána slávy neukřižovali.“²⁰⁶ A na jiném místě: Viděli Pána Ježíše, že chodil po zemi a činil divy, slepým dával prohlédnout, hluchým otevíral uši, němým rozvazoval řeč, dotýkal se údů chromých, chodil po moři, přikazoval větru i vlnám, probouzel mrtvé; viděli, že činí taková znamení, a sotva málokterí z nich uvěřili.²⁰⁷

3.2.2.9 Vysvětlení zázraku

Když Ježíš činil zázraky, činil je kvůli našemu obnovení. Těmito skutky nám poté něco naznačuje, v samotném skutku se kromě zázraku ukrývá ještě něco tajemného a tajného.²⁰⁸ Zázrak totiž není bez významu, ukrývá v sobě poselství: Zkrátka a dobře, nic není beze smyslu, vše má význam, ale žádá si to někoho, kdo rozumí. A dále: Stalo se to proto, aby oni viděli, a napsáno to bylo, abychom my slyšeli.²⁰⁹ Obojí má význam, jak skutky, tak i slova, obojí jsou, jak ukazuje Augustin, k úžasu a podivení: skutky proto, že se staly; slova proto, že jsou znameními.²¹⁰

Zajímavý Augustinův postřeh nacházíme při výkladu perikopy o zázračném nasycení: Po tajemství zázraku přednáší řeč, aby, je-li to možné, byli nasyceni sytí a aby těm, jimž břicha nasytil chleby, nasytil i řečí jejich mysl; ale jen pokud porozumějí. A pokud nerozumějí, ať se posbírá to, čemu nerozumí, aby nic nepřišlo nazmar.²¹¹ Po skutku přichází slovo, vysvětlení, aby to, co se stalo, nebylo mylně pochopeno, čin potřebuje svou interpretaci: A tak, bratři, [...] neřekneme nic o tom, jaké tajemství v sobě ukrývají nádoby, co voda proměněná ve víno, co správce svatby, ženich, Ježíšova matka i sama

²⁰⁶ Tr. 17, 3.

²⁰⁷ Tr. 16, 3.

²⁰⁸ Tr. 8, 3.

²⁰⁹ Tr. 24, 6.

²¹⁰ Tr. 44, 1.

²¹¹ Tr. 25, 10.

svatba?²¹² Sledujeme také, jak Augustin vykresluje Ježíše, který dbá o tělesné i duchovní. Tělo a duch, pokrm a myšlenka. Židé si stále žádali znamení, příliš hleděli na tělesné: *Tamten (Mojžíš) přislíboval plné břicho na zemi, ale pokrmem, který pomíjí; tento (Ježíš) pak přislíboval „pokrm, který nepomíjí, ale který zůstává k věčnému životu“.*²¹³

Ježíš své zázraky činil podle božství, protože je to sám Bůh, kdo pro veškeré tvorstvo denně činí zázraky:²¹⁴ *Avšak zázrak, který hodlal učinit, hodlal učinit podle božství, nikoli podle slabosti; podle toho, že byl Bůh, nikoli podle toho, že se narodil slabý. „Ale slabost Boží je silnější než lidé.“ Proto matka požadovala zázrak; a on, ač nepoznal lidské lůno, byl připraven způsobit božské skutky, jakoby říkal: To, co ve mne působí zázrak, tys nezrodila, mé božství tys nezrodila.*²¹⁵ V tomto výkladu také pojednává o lidské slabosti, kterou přijal, a o moci božství: *Ten totiž, kdo hladověl, poněvadž byl člověkem, nasýtil pěti chleby tolik tisíců, poněvadž byl Bohem; kdo spal, poněvadž byl člověkem, přikázal větru a vlnám, poněvadž byl Bohem.*²¹⁶

3.2.2.10 Větší skutky budete konat

Ve výkladu perikopy o slepém od narození cituje Augustin verš z Janova evangelia, kdy Ježíš říká apoštolům: *„Větší skutky budete konat;“ ale ať se tělo a krev nevyvyšuje; ať slyší, jak říká: „Beze mne nemůžete dělat nic.“*²¹⁷ Tímto reaguje na mocné skutky apoštolů, jež byly opravdu v něčem větší. Vždyť Ježíš nikoho neuzdravil svým dopadajícím stínem, zato Petr ano.²¹⁸ O něco dále pak pokládá otázku, kterou upozorňuje na závislost všech zázraků na Ježíši, na Slovu, kterým Bůh Otec činil a činí, a to i těch, které se zdají být

²¹² Tr. 8, 13.

²¹³ Tr. 25, 12.

²¹⁴ Srov. Tr. 9, 1.

²¹⁵ Tr. 8, 9.

²¹⁶ Tr. 8, 12.

²¹⁷ Tr. 44, 5; a také Jan 14,12 a 15,5.

²¹⁸ Srov. Sk 5,15.

větší, než činil Ježíš z Nazareta: *Nebo jak by takové věci učinili učedníci, pokud by v nich Pán nepřebýval?*²¹⁹

3.2.2.11 Zázraky ukazují na nové uspořádání

Zaujala nás mimo jiné také myšlenka posledních věcí, skonání času. V traktátech se tato myšlenka objeví vícekrát, proto ji připojujeme i my. Zázračnými činy Ježíš ohlašuje nové věci, jak to bude po opuštění tělesnosti, případně jak to bude s obnoveným tělem po vzkříšení mrtvých: *Totíž pravé tělesné zdraví, které se od Pána očekává, bude na konci při vzkříšení mrtvých: tehdy to, co bude žít, nezemře; tehdy to, co bude uzdraveno, ne onemocní; tehdy to, co bude nasyceno, nebude hladovět ani žíznit; tehdy to, co bude obnoveno, nezestárne.*²²⁰

Při výkladu perikopy o zázračném rybolovu po zmrtvýchvstání Páně Augustin říká, že Pán při rybolovu představil tajemství církve, jaké to bude nakonec při vzkříšení mrtvých. Tento zázrak dává do souvislosti s textem páté kapitoly Lukášova evangelia, tj. s jiným zázračným rybolovem, jímž byla představována církev tohoto věku, zde jde naopak o církev na konci věku: *Tam nám Kristus označil povolané, zde vzkříšené. Tam síť nebyla vhozena na pravou stranu, aby neoznačovala pouze dobré, ani na levou stranu, aby (neoznačovala) jen zlé; ale neurčitě.*²²¹ Mluví také o noci, kdy nebude moci nikdo pracovat. Augustin ji staví do protikladu ke dni, kterým je Kristus, on je totiž světlo světa.²²²

Jsme živeni znameními, která nám dává Pán. Zázraky slouží jako předobraz toho, co nastane. *Znameními jsme živeni, abychom, když vydržíme, mohli dojít až k samotným událostem. Jsme tedy dělníci a až dosud pracujeme na vinici; až skončí den, až skončí dílo, bude vydána odměna. Ale který dělník*

²¹⁹ Tr. 44, 13.

²²⁰ Tr. 17, 1.

²²¹ Tr. 122, 7.

²²² Srov. Tr. 44, 5-6.

vydrží do přijetí odměny, nebude-li během své práce živen? Nedáváš také ty svému dělníkovi odměnu; což mu zároveň neposkytuješ i to, co mu při práci dodá síly? Samozřejmě že živiš toho, komu dáváš odměnu. Právě tak Pán i nás, když pracujeme, živí těmito znameními Písma.²²³

Boží Syn tedy již přišel, avšak nepřinesl do světa ještě ten soud, kterým bude soudit na konci věků živé i mrtvé. S ohledem na něj totiž řekl: „Já neposuzuji nikoho;“ protože nejprve přišel, „ne aby svět soudil, ale aby svět byl skrze něho spasen.“²²⁴

3.2.2.12 Vše skrze Slovo

Zmínka o vtělení Slova a o jeho spoluúčasti při stvoření a udržování veškerenstva v chodu a řádu prostupuje přímo či nepřímo všechny přeložené traktáty. Můžeme pozorovat, že Augustin se opakovaně vrací k veršům Janova prologu a klade na ně důraz.²²⁵ V *De civitate Dei* o prvních pěti verších Janova prologu píše: *O začátku tohoto evangelia, nazvaného „podle sepsání Jana“, říkával jeden platonik (jak jsem slýchal od svatého starce Simpliciana, pozdějšího biskupa církve milánské), že by se měl sepsati zlatými písmeny a vystaviti ve všech církvích na nejvýznamnějších místech.*²²⁶ Můžeme říci, že těchto několik veršů je pro Augustina opravdu jakýmsi základem, na němž staví i své úvahy o jednotlivých zázracích. *Cožpak Bůh i skrze své Slovo, to jest jediného svého Syna, našeho Pána Ježíše Krista, neučinil všechny tyto věci?*²²⁷ Všechno totiž povstalo skrze Slovo, Slovem je vše obnoveno, skrze Slovo se vše děje. Bůh vše činí svým Slovem. Sledujeme tady dvojí rozměr: Bůh skrze Slovo činí a obnovuje: *Proto odkud tehdy učinil, odtud obnovil; slovem učinil, slovem obnovil.*²²⁸ A na jiném místě: *Otec učinil světlo; řekl ovšem, budiž*

²²³ Tr. 17, 5.

²²⁴ Tr. 44, 17.

²²⁵ Srov. např. Tr. 8, 2; 16, 7; 17, 15; 25, 11 a 16; 44, 2; 49, 18 apod.

²²⁶ AUGUSTINUS, A., *O Boží obci* 10, 29 (v čes. překl. odd. 1), s. 528.

²²⁷ Tr. 8, 2.

²²⁸ Tr. 9, 11.

*světlo; pokud řekl, činil Slovem; jeho Slovem jsem byl já, já jím jsem; skrze mne je učiněn svět v oněch dílech, skrze mne je řízen svět v těchto dílech.*²²⁹

Na vtělení Slova tedy Augustin klade, jak už jsme řekli, důraz a akcent: *Pro naši spásu je totiž důležitější to, kým se stal kvůli lidem, než to, co mezi lidmi učinil; a důležitější je, že uzdravil nepravosti duší, než že uzdravil nemoci smrtelných těl.*²³⁰ *Bůh přijal tělo, Bůh se stal člověkem; ty, člověče, poznej, že jsi člověk.*²³¹

Ukončujeme další kapitolu, která měla čtenáři zprostředkovat Augustinův pohled na Ježíšovy zázraky, tedy vlastní a hlavní téma naší diplomové práce. Snažili jsme se o častou citaci přeložených devíti traktátů – jednak aby text potvrzoval, že lze hovořit o Augustinově pojetí zázraků, a jednak abychom příliš nepřibarvovali tento Augustinův pohled tím, že bychom komentovali komentář, čímž by mohlo dojít ke značnému zkreslení.

²²⁹ Tr. 17, 15.

²³⁰ Tr. 17, 1.

²³¹ Tr. 25, 16.

3.3 AKTUALIZACE TEXTU: DUCHOVNÍ DOVĚTEK

V poslední části naší diplomové práce se chceme podívat na Augustinovy Výklady na Janovo evangelium nově, udělat jakési *relectio*, pokusit se text aktualizovat. Co nám mohou říci Výklady na Janovo evangelium dnes, a co konkrétně Augustinův pohled na zázraky? Čím nás může Augustin oslovit, povzbudit, poučit? Už při prvním, krátkém seznámení s textem jsme svědky toho, kolika oblastí se Augustin ve svých výkladech dotýká. Tyto komentáře na Jana nám nabízejí opravdu množství látky k prostudování na poli biblickém, teologickém, spirituálním, řečnickém či literárním.

Dovětek k této práci je na místě ze dvou důvodů. Prvním důvodem je odkaz na dovětek či závěr evangelisty Jana, který ve čtvrtém evangeliu nacházíme hned dvakrát.²³² Druhým důvodem je pak to, že slovo by nemělo zůstat bez interpretace. Po tělesném nasycení Ježíš také pronáší duchovní řeč, jak na to upozorňuje i Augustin: *Po tajemství zázraku přednáší řeč, aby, je-li to možné, byli nasyceni sytí a aby těm, jimž břicha nasytil chleby, nasytil i řečí jejich mysl.*²³³ Vědecké vypisování fakt někdy působí suchopárným dojmem, potřebuje se zazelenat v mysli, potřebuje naše rozjímání, přežvýkání, zvnitřnění, potřebuje naše návraty.

Aktualizaci textu, či lépe duchovní dovětek, vede společná myšlenka – společné „slovo“, které je nejužívanějším a nejvýznamnějším znakem a v němž spočívá obrovská moc. To předkládáme k uvážení zejména v dnešní době komunikace po síti celého světa na jedné straně a rostoucí osamocení člověka a hladu po slově na straně druhé.

Co znamená slovo vyřčené a slovo zapsané? Jaký je mezi nimi rozdíl? Augustin se v díle *De doctrina christiana* zamýšlí nad významem slova jako

²³² Jan 20,30-31 a 21,25.

²³³ Tr. 25, 10.

smluveného znaku, který je lidem nejvlastnější a nejužívanější, praví: *Ale ježto slova pomíjejí, jakmile rozkmitají vzduch, a netrvají déle, než jak dlouho znějí, byly pro slova nalezeny písemné znaky, a tak se mluvená slova neukazují očím sama o sobě, nýbrž svými znaky.*²³⁴ Slova je tedy možné i zaznamenat, aby jejich účinek přetrval. Tímto způsobem se můžeme k zapsaným slovům opakovaně vracet a ony nám dále zprostředkovávají smysl, který zamýšlel autor sdělit. Z textu k nám promlouvají a nás formují. Jistě není lhostejno, jaká a koho slova posloucháme, kterou knihu nebo časopis pročítáme. Člověk slovy nezůstává nedotčen. V této poslední kapitole jsou proto čtenáři předložena slova, která se mají ještě dotknout jeho mysli či srdce. Poslední kapitola vzniká na základě rozjímání nad přeloženými devíti traktáty.

3.3.1 Slovo umění

V tomto krátkém dovětku dáváme prostor „slovu“. Básník Josef Javora, jehož zřejmě většina čtenářů nebude podle jména a patrně ani podle díla znát, nazval jednu ze svých básní „Potěš nás slovo“.²³⁵ Odvažujeme se ji citovat, neboť věda, umění i duchovní život mají svůj společný základ v Bohu, společný prostředek v člověku, a svůj společný cíl, jímž je Pravda. Navzájem se doplňují a jedna z druhé čerpá. Jim vlastním projevem je velice často právě „slovo“.

²³⁴ AUGUSTINUS, A., *Křesťanská vzdělanost* 2, 4, 5, s. 80.

²³⁵ JAVORA, J., *Výběr z hroznů*, s. 87.

Josef Javora: Potěš nás slovo (Ze sbírky Výběr z hroznů)

Potěš nás slovo

Propasti nám odhal

Výšiny nesmírného tajemného blaha

V umění tvář svou

Jak dítě odhaluješ

Milostí přicházíš

A milostí se vracíš

Jen touha zůstává

Jak obyčejná slza

Abychom nezpyšněli

Nadějí setkání

Ještě před vyslovením

... Potěš nás slovo

Jelikož komentovat básně považujeme za barbarství – vždyť ony mají svou vlastní řeč – necháváme tedy na čtenáři samotném, aby báseň vstřebal, anebo ji jednoduše odsoudil k zapomenutí. My postupujeme k další podkapitole.

3.3.2 Slovo o Slově

Slovo lze pojímat ze dvou hlavních pozic. Z pozice mluvčího a z pozice posluchače. Na obě tyto se nyní zaměříme.

3.3.2.1 Slovo přijímat

Nebud'te pohrdači slova, aby se vaše duše nestala cestou, na níž rozsetá zrna nevzejdou: „A přiletěli nebeští ptáci,“ praví, „a sezobali je.“ Sbírejte a ukryjte je do svých srdcí.²³⁶

Touto výzvou se Augustin při výkladu perikopy o uzdravení nemocného u rybníka v Jeruzalémě obrací na posluchače, potažmo na nás, na čtenáře. Uchovejme v srdci slova, která pocházejí od Boha, která jsou „duch a jsou život“. Dobře víme, jak se člověk nechává unášet vírem nejrůznějších slov a obrazů, a v důsledku toho ihned ztrácí bdělost srdce, vnímavost pro pravé Slovo. Nicméně hlad a žízeň po Božím slově není utišen. Stále a opakovaně se k četbě vracíme a Písmo se nezprotiví, bylo, je a bude stále aktuální. Vede nás ke sdílení a rozlámání. Zde se přímo nabízí použití této věty: *Boží slovo je hlásáno a sepsáno proto, aby bylo lékem a přinášelo spásu, aby zachraňovalo.²³⁷*

3.3.2.2 Slovo předávat

Nakolik Pán dopřeje a jak budu moci, a když vy budete dávat pozor a modlitbou napomůžete naši slabosti, pohovořím o hloubce tajemství tohoto skutku a tohoto znamení. Cokoli pak neobsáhnu, doplní ve vás on sám, s jehož pomocí činím, co mohu.²³⁸

Augustin pro nás může být vzorem kazatele. Jeho kázání byla jistě úchvatná, i dnes, po tolika letech na nás působí strhujícím dojmem. Nezapomíná na slabost posluchače, natož na svou vlastní, a proto se opakovaně při kázáních dovolává Boží pomoci, což je *zvláště a nanejvýš nutné.²³⁹* Bůh je tím, kdo je autorem Písma svatého, i tím, kdo dává posluchači porozumění a kazateli schopnost správně a prospěšně vyložit text Písma.

²³⁶ Tr. 17, 6.

²³⁷ Výklad k 1. listu sv. Jana 5, 2 (Šestá patristická čítanka, s. 44).

²³⁸ Tr. 17, 1.

²³⁹ AUGUSTINUS, A., *Křesťanská vzdělanost* 3, 37, 56, s. 170.

3.3.3 Slovo o události

*Zeptejme se zázraků samých, co nám o Kristu říkají; vždyť mají, pokud se jim rozumí, svůj vlastní jazyk.*²⁴⁰

To, co se přihodilo, má svůj význam také pro nás, třebaže jsme nebyli bezprostředně zapojeni do děje, třebaže jsme „tam a tehdy“ nebyli, třebaže o události pouze čteme či slyšíme.

Michal Altrichter píše ve své *Příručce spirituální teologie* o tom, že je třeba číst dějiny duchovně, mít „hygienu pohledu“, číst je ve spojení s Pneumatem, a ne zbrkle, ledabyly, šablonovitě či povrchně.²⁴¹ Nic se neděje náhodou, nežijeme pod osudem, jenž by nešel odvrátit. Dějiny přecházejí v přítomnost, která se zase otevírá budoucnosti.

Mimořádné události, zázraky, se podle Augustina dějí stále, malé i velké. Jak jsme se už o tom zmínili výše, Augustin ukazuje, že to, co se děje všedně a opakovaně, se dá považovat za větší zázrak než to, co se stalo jen jedenkrát. Lidé však touží po nevšedním, po senzačním, hledají a hledají, ovšem na nesprávném místě. Proto se zde hodí uvést ono Chestertonovo: „Svět nikdy nezajde na nedostatek divů. Svět zajde na nedostatek údivu.“²⁴² Augustin to řekl dříve. Co se divíte, že se tenkrát stala ta a ta událost, jakkoli mimořádná a zázračná, vždyť každý den se dějí větší věci, jen mít otevřené oči a porozumění. Pokud si více všímáme toho, co je senzační, a zapomínáme na věci řádné, ztrácíme obraz Boha, který vše udržuje v nádherné harmonii, do níž je člověk vsazen a již zachovává, koná-li to, co je ve shodě s Boží moudrostí, která stojí na počátku stvoření a která všechno spravuje.²⁴³ Tuto harmonii působivě představuje 104. žalm. Lidé si ovšem více všímají senzace, poněvadž je vzácná, a ne toho, co je větší, protože se to děje všedně. Proto

²⁴⁰ Tr. 24, 2.

²⁴¹ Srov. ALTRICHTER, M., *Příručka spirituální teologie*, s. 44-48.

²⁴² *Moudrost a vtip G. K. Chestertona*, s. 22.

²⁴³ Srov. Pšs 7,22 a Mdr 8,1.

větším zázrakem je vláda nad celým světem než nasycení pěti tisíců lidí pěti chleby.²⁴⁴

3.3.4 Slovo o budoucím

*Jsme totiž dělníci a až dosud pracujeme na vinici; až skončí den, až skončí dílo, bude vydána odměna.*²⁴⁵

Během tohoto našeho pobytu ve světě nás Bůh vyživuje znameními Písma, abychom vydrželi námahu dne. Po noci světa přijde k nám a my k němu, k tomu, který je světlem světa. Cestou k němu, cestou do této vlasti je pak náš bližní. Význam bliženecké lásky Augustin komentuje následovně: *Když miluješ bližního a máš péči o svého bližního, jsi na cestě. Na jaké cestě, ne-li k Pánu Bohu, k tomu, kterého musíme milovat celým srdcem, celou duší a celou myslí?*²⁴⁶ Dotýkáme se zde onoho dvojího zaměření lásky: vůči Bohu a vůči člověku, o němž Augustin pojednává častěji,²⁴⁷ a které opakovaně připomínají nejen Nový zákon, ale i Starý.²⁴⁸ „Neboť kdo nemiluje svého bratra, kterého vidí, nemůže milovat Boha, kterého nevidí.“²⁴⁹ Jedno bez druhého není myslitelné. Z dvacáté páté kapitoly Matoušova evangelia pak víme, že při posledním soudu právě projevená či neprojevená láska oddělí spravedlivé od nespravedlivých. Augustin při výkladu perikopy o zázračném rybolovu po zmrtvýchvstání Páně poukazuje na počet ryb, které jsou vyčísleny. Je jich sto padesát tři, což označuje vyvolené; kdežto zázračný rybolov, o němž je řeč v páté kapitole Lukášova evangelia, nemá počet ryb přesně vyčíslen, což má označovat povolání. A tak je množství povolaných, ale málo vyvolených, jelikož schází činná láska.

²⁴⁴ Tr. 24, 1.

²⁴⁵ Tr. 17, 5.

²⁴⁶ Tr. 17, 9.

²⁴⁷ Srov. např. v Augustinových dílech *De doctrina christiana* 1, 26, 27; *In epistolam Ioannis* 5, 7; *Enchiridion ad Laurentium sive de fide, spe et caritate* 121.

²⁴⁸ Srov. např. Lev 19,1-37; Dt 6,4-13; Mt 22,37-40; Řím 13,8; 1 Jan 4,20-21; Jak 2,15-18.

²⁴⁹ 1 Jan 4,20.

3.3.5 Vnitřní slovo

„*Neboť u tebe je pramen života,“ ne u nás. Proto musíme vstoupit, abychom žili, ne jakoby nám stačilo, že zanikneme, jakoby nám stačilo sytit se z vlastního, abychom usychali; ale abychom přiložili ústa k samému prameni, kde vody neubývá.*²⁵⁰

Přijít k Ježíši, naslouchat jeho slovu, a podle toho slova jednat. Z četby víme, že Augustin skloňuje „nitro“ ve všech pádech. V zástupu je obtížné vidět Krista, zástup se totiž vyznačuje křikem, setkání s Kristem si žádá ústraní.²⁵¹ Dnešní hluk valící se z médií, z obchodů, z reklam nás dokonale zahluší, způsobí, že budeme hluší pro Slovo. Vytratí se bdělost srdce, naše zaměření na Boha je odstředěno. Naopak tiché spočinutí někde o samotě, ať už v přírodě nebo v kostele, v tiché modlitbě nebo s pomalou a rozjímavou četbou Písma svatého či Otců, taková chvíle se stává studnou na poušti, po takové chvíli začíná rašit zeleň bdělosti.

Jak důležité je ústraní, samota a poušť! V ústraní jsme schopni sebe nahlížet v pravdě, tj. v pokoře. Stačí přijít k Ježíši, k tomu, který je tichý a pokorného srdce. Augustin se vyjadřuje takto: *Aby byl uzdraven důvod všech nemocí, to jest pýcha, Boží syn sestoupil a ponížil se. Proč se vyvyšuješ, člověče? Bůh se kvůli tobě ponížil. [...] Kdo ke mně přichází, stává se pokorným.*²⁵² Boží pokora tímto způsobem léčí lidskou pýchu. Bůh se vtělil, ponížil se, přijal lidství, trpěl. A tento lék, který lidstvo přijalo, je nad pomyšlení.²⁵³ Kdo by se tedy chtěl stavět na roveň Bohu, tj., byl by pyšným, upadl by stejně jako ten, kdo se z anděla stal d'áblem.²⁵⁴

²⁵⁰ Tr. 25, 17.

²⁵¹ Srov. Tr. 17, 11.

²⁵² Tr. 25, 16.

²⁵³ Srov. SVATÝ AUGUSTIN, O křesťanském boji 11, 12 (in *Katechetické spisy*, s. 160).

²⁵⁴ Srov. Tr. 17, 16.

3.3.6 Slovo o Marii

*Bůh a Pán nebe a země přišel totiž skrze ženu matku. Podle toho, že je jak Pán světa, Pán nebe i země, tak i Pán Marie; podle toho, jak je stvořitel nebe i země, je také stvořitel Marie; avšak [...] je syn Marie.*²⁵⁵

Rádi bychom ještě před samotným závěrem, jak bývá dobrým zvykem, vzpomenu na nebeskou Matku, kterou apoštol Jan nazývá prostě „Ježíšova matka“ a kterou bezesporu hipponský biskup velice uctíval a často se o ní ve svém díle zmiňuje, někdy opravdu krásnými pojmenováními. Při výkladu perikopy o proměnění vody ve víno v Káně Galilejské rozebírá evangelistova slova: „Byla tam Ježíšova matka;“ a „řekla mu jeho matka;“ a Ježíšova slova: „Co mi chceš, ženo?“ Konfrontuje se zde s heretiky a matematiky²⁵⁶ a rozvíjí nádhernou mariologii: *Náš Pán Ježíš Kristus byl Bůh i člověk; podle toho, že neměl matku, byl Bůh; podle toho, že ji měl, byl člověk. Proto ona byla matkou tělesnou, matkou lidství, matkou slabosti, kterou vzal na sebe kvůli nám.*²⁵⁷

Maria ukazuje na Ježíše, její pohled je zaměřený na Krista, na jejího syna a našeho Pána, jak v jesličkách, tak i pod křížem. Náš pohled se obrací stejným směrem.

A tak současná orientace mariologie už není zaměřená na Mariiny výsady, ale snaží se pochopit úlohu Panny Marie v ekonomii vtělení, zjevení, spásy, k čemuž církev jako v jistém smyslu prodloužené vtělení patří.²⁵⁸ Proto když se hovoří o Marii, vždy se především hovoří o Ježíši, jenž je jediným prostředníkem mezi Bohem a lidmi.²⁵⁹ Ona však je naší pomocnicí, přímělkyní, ona je tou vznešenou nádobou, z níž se na svět vylila spása. Je to *ono lůno Panny Marie, kde povstala hlava církve, (to) bylo jeho komnatou,*

²⁵⁵ Tr. 8, 9.

²⁵⁶ *Mathematici* označují astrology, tedy především ty, kdo tvrdí, že sám Kristus byl podřízen osudu.

²⁵⁷ Tr. 8, 9.

²⁵⁸ Srov. POSPÍŠIL, C. V., *Maria – mateřská tvář Boha*, s. 31.

²⁵⁹ Srov. 1 Tim 2,5.

odtud vyšel právě jako ženich ze své komnaty, jak Písmo předpovědělo: „Vychází jako ženich ze své komnaty, jásá jako rek, když se do běhu dává.“²⁶⁰

Závěrem této kapitoly jen doplníme, že svatý Augustin nám jako odkaz zanechal množství slov, jež jsou vložena do jeho spisů. Nacházíme v nich obsahovou rozmanitost a tematickou širokost. Četba těchto spisů pak vede stále nové čtenáře k objevům slova, které jim zaznívá v uších, a kterým, je-li jimi zvnitřněno, dále oslovují ty, s nimiž se setkávají.

²⁶⁰ *Tr.* 8, 4; srov. také 16, 7.

ZÁVĚR

Co lze říci závěrem? Co jiného než spolu s druhým závěrem Janova evangelia: „Je však ještě mnoho jiných věcí, které Ježíš vykonal. Kdyby měla být vypsána každá zvlášť, myslím, že by celý svět neobsáhl knihy o tom napsané.“²⁶¹ Zůstává tedy ještě mnoho dalšího, co by bylo záhodno napsat, ale jsme přesvědčeni, že dále pokračovat není nezbytné. Ukončujeme naši diplomovou práci a máme radost z vykonaného díla. Při její tvorbě byla jakýmsi hnacím motorem snaha co nejvíce samotným tématem, obstaráváním materiálů, překladem, rozvažováním a sepisováním vyzískat. A mnohé jsme opravdu vyzískali: Blíže jsme se seznámili s osobností svatého Augustina a s jeho dílem, prohloubili jsme znalosti v latinském jazyce, hlouběji jsme rovněž promysleli význam Ježíšových zázraků, jež jsou zvlášť ve čtvrtém evangeliu zaznamenány velmi čtivým, ba až strhujícím způsobem. Byl nám rovněž představen způsob skládání starokřesťanské homilie a názorný příklad, jak lze interpretovat biblický text. Nejvíce nás pak při četbě a analýze textu oslovila bystrost Augustinova myšlení, zvlášť jeho schopnost osvětlovat jedno místo Písma svatého jiným, a tak přesvědčovat posluchače i čtenáře, že „všechno, co je v Písmu napsáno, je vdechnuto Bohem a hodí se k poučování, k usvědčování a k výchově ve spravedlnosti.“²⁶² Rovněž jsme byli pohnuti „střízlivým“ pohledem na Ježíšovy zázraky, jimž autor přikládá důležitost, ale přesto je staví až do stínu zázraků všedních, jako jsou růst rostlin, každoroční úroda či narození člověka.

Dokážeme si představit, že by tato diplomová práce mohla být ještě dále rozpracována. Jistě by stálo za námahu zmapovat Augustinovo pojetí zázraku v celém jeho díle a nezabývat se přitom pouze Ježíšovými zázraky, nýbrž i zázraky, které se dějí na přímluvu mučedníků, světců, apod. Také se zde

²⁶¹ Jan 21,25.

²⁶² 2 Tim 3,16.

otevřít prostor pro podrobnější studium a překlad nádherného spisu Výklady na Janovo evangelium.

Život, dílo a Augustinův vliv na budoucí generace tedy nabízejí širokou škálu nevyřešených otázek. Lze se do jejich vyložení pouštět jen pozvolna, neboť je to práce na mnohá léta a desetiletí. Proto – pamětlivi slov vedoucího naší diplomové práce, doc. Václava Ventury, který se jednou vyslovil, že s Augustinem nebudeme nikdy zcela hotovi – můžeme povzbudit samotného čtenáře k další práci v ovocném sadě, jež je plný chutných plodů myšlení světce, který se zamiloval do Krásy staré a přece tak nové, do Krásy odvěké.²⁶³

S vědomím, že se dílo přiblížilo svému uzavření a svázání, chceme je zakončit tím nejlepším možným způsobem, tj. modlitbou. A nemůžeme jinak než modlitbou světce, nad jehož dílem jsme se na těchto stránkách zamýšleli:

„Pane Bože, poněvadž jsi nám vše udělil, uděl nám též pokoj: pokoj odpočinku, pokoj soboty, pokoj, který nemá večera! Neboť celý tento překrásný řád velmi dobrých věcí pomine, až splní svůj úkol, poněvadž v nich bylo učiněno jitro a večer.“²⁶⁴ (Amen.)

²⁶³ Srov. AUGUSTINUS, A., *Vyznání* 10, 27, s. 341.

²⁶⁴ AUGUSTINUS, A., *Vyznání* 13, 35, s. 521.

PRAMENY

1) Díla Autora:

- SANCTI AURELII AUGUSTINI. *In Iohannis evangelium tractatus CXXIV*. Turnhout: Brepols, 1990. CCL 36.
- SAINT AUGUSTINE. *Tractates on the Gospel of John*. [Z lat. orig. do anglického jazyka přeložil John W. Retting] (Fathers of the Church), Vols. 78,79,88,90,92, Washington: The Catholic University of America Press, 1988-1995. ISBN 0-8132-00(78-4,79-2,88-1,90-3,92-X).
- AUGUSTINUS, AURELIUS. *Commento al Vangelo di San Giovanni*. <www.augustinus.it/italiano/commento_vsg/index2.htm> [9.3.2009]
- AUGUSTINUS, AURELIUS. *Křesťanská vzdělanost*. [Z lat. orig. přel. Jana Nechutová] 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-740-5.
- AUGUSTINUS, AURELIUS. *O Boží obci*. [Z lat. orig. *DE CIVITATE DEI* přel. Julie Nováková] 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1950.
- NOVÁK, JOSEF. *Patristická čítanka*. 1. vyd. Praha: Česká katolická Charita, 1983.
- NOVÁK, JOSEF. *Patristická čítanka šestá*. 1. vyd. Praha: Česká katolická Charita, 1989.
- SVATÝ AUGUSTIN, *Katechetické spisy*. [Z lat. orig. přel. Marie Kyrlová, Pavel Mareš, Richard Mašek, Ondřej Koupil] 1.vyd. Praha: Krystal, 2005. ISBN 80-85929-78-3.
- AUGUSTINUS, AURELIUS. *Vyznání*. [Z lat. orig. *CONFESSIONES* přel. Mikuláš Levý, upravil Method Kaláb] 5.vyd. Praha: Kalich, 2006. ISBN 80-7017-027-1.

2) Bible, tradice a církevní dokumenty:

BIBLE: SZ citován dle *Lekcionář* 1-6/2. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1976-1981. Žalmy dle: *Denní modlitba církve I-III*. Praha: Česká liturgická komise, 1988. NZ dle *Nový zákon*. 3. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-073-4.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995.

ISBN 80-7113-089-3.

Katechismus katolické církve. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995.

ISBN 80-7113-132-6.

MIGNE, JEAN PAUL. *Patrologia cursus completus, Series Latina*. Paris, 1878-90.

PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. ISBN 80-7192-900-X.

PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Výklad Bible v církvi*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-156-3.

TOMÁŠ AKVINSKÝ. *Summa theologica*. Ad emendationes editiones impressa. Roma, 1886.

LITERATURA

1) Monografie

- ADÁMEK, JAROLÍM. *Zázraky v evangeliích*. Skriptum Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Olomouci (K dohledání v knihovně Arcibiskupského kněžského semináře v Olomouci pod sign. B 9835.).
- ALTRICHTER, MICHAL. *Příručka spirituální teologie*. 1. vyd. Olomouc: nakladatelství Centra Aletti, 2007. ISBN 978-80-86715-00-1.
- BERROUARD, MARIE-FRANÇOIS. *Introduction aux homélies de saint Augustin sur l'évangile de saint Jean*. 1. ed. Paris: Institut d'études augustiniennes, 2004. ISBN 2-85121-196-X.
- BROWN, PETER. *Augustine of Hippo : A Biography*. New York: Dorset Press, 1986. ISBN 0-880-2909-86.
- BROWN, RAYMOND EDWARD. *An Introduction to the Gospel of John*. New York: Doubleday, 2003. ISBN 0385507224.
- EUSEBIUS PAMPHILI. *Církevní dějiny*. [Z lat. orig. *ECCLESIASTICA HISTORIA* přel. Josef Novák.] 1. vyd. Praha: Česká katolická Charita, 1988.
- JAVORA, JOSEF. *Výběr z hroznů*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2006. ISBN 80-7266-248-1.
- KARFÍKOVÁ, LENKA. *Milost a vůle podle Augustina*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2006. ISBN 80-7298-172-2.
- LIMBECK, MEINHARD. *Evangelium sv. Matouše*. [Z něm. orig. *LUKAS-EVANGELIUM* přel. Jaroslav Vokoun.] Malý stuttgartský komentář, Nový zákon 1, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. ISBN 80-7192-146-7.
- MACHOVEC, MILAN. *Svatý Augustin*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1967.

- MÁNEK, JINDŘICH. *Když Pilát spravoval Judsko : Kapitoly z dobového pozadí Nového zákona*. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1980.
- MARROU, HENRI. *Svatý Augustin*. [Z franc. orig. *SAINT AUGUSTINE ET L'AUGUSTINISME*, vydaného v nakl. Seuil v Paříži v r. 1955 přel. A. Ž.] 1. vyd. Řím: Křesťanská akademie, 1979.
- Moudrost a vtip G. K. Chestertona*. [Z díla vybral a přeložil Alexander Tomský.] Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-032-7.
- MÜLER, PAUL-GERHARD. *Evangelium sv. Lukáše*. [Z něm. orig. *MATTHÄUS-EVANGELIUM* přel. Pavla Bezručová.] Malý stuttgartský komentář, Nový zákon 3, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-261-7.
- NECHUTOVÁ, JANA. *Středověká latina*. Praha: Koniasch Latin Press, 2002. ISBN 80-85917-82-3.
- POSPÍŠIL, CTIRAD VÁCLAV. *Maria – mateřská tvář Boha*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. ISBN 80-7192-949-2.
- SIMONETTI, MANLIO. *Lettera e/o allegoria : un contributo alla storia dell'esegesi patristica*. Ed. 1^a. Roma: Institutum Patristicum Augustinianum, 1985. ISBN 88-7961-080-5.
- SVOBODA, KAREL. *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0090-0.
- TICHÝ, LADISLAV. *Úvod do Nového zákona*. Svitavy: Trinitas, 2003. ISBN 80-86036-79-0.

2) Slovníky

BAHNÍK, VÁCLAV a kol. *Slovník antické kultury*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974.

FITZGERALD, ALLAN a CAVADINI, JOHN. *Augustine Through the Ages : An Encyclopedia*, 1. vyd. Cambridge: Wm. B. Eerdmans Publishing, 1999. ISBN 0-8028-3843-X.

LÖWE, GERHARD a STOLL, HEINRICH WILHELM. *ABC Antiky*. [Z něm. orig. *DIE ANTIKE IN STICHWORTEN* vydaného nakl. Koehler-Amelang v Lipsku r. 1969, přel. Dalibor Plichta.] 1. vyd. Praha: Orbis, 1974.

KRAFT, HEINRICH. *Slovník starokřesťanské literatury*. [Z něm. orig. *KIRCHENVÄTERLEXIKON* vyd. v Mnichově nakl. Kösel-Verlag přel. Jiří Kaplan.] 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7192-5160.

LEÓN-DUFOUR, XAVIER. *Slovník biblické teologie*. 5. vyd. Řím: Křesťanská akademie, 1981.

QUAESTEN, JOHANNES a BERARDINO, ANGELO. *Patrology : Golden Age of Latin Patristic Literature: from the Council of Nicea to the Council of Chalcedon*. vol. 4., 9. ed. Roma: Augustinian Patristic Institute, 1999. ISBN 0-8706-114-10.

SEZNAM ZKRATEK

angl.	anglicky	něm.	německy
apod.	a podobně	pozn.	poznámka
atd.	a tak dál	přel.	přeložil/a
č.	číslo	r.	rok
ed.	editor	s.	strana
franc.	francouzsky	srov.	srovnej
kap.	kapitola	tj.	to jest
lat.	latinsky	Tr.	Tractatus
n.	následující	vol.	volume (díl)
např.	například	vyd.	Vydání

Pozn.: Zkratky biblických knih jsou uváděny podle obvyklého úzu, vyjma pět knih Mojžíšových, které uvádíme pod zkratkami Gen, Ex, Lev, Num, Dt. Názvy Augustinových děl přejímáme ze *Slovníku starokřesťanské literatury* od Heinricha Krafta.